

الباقيات الصالحات



مصنف

رحمه الله عليه

حضرت مخدوم محمد هاشم ثنوي

مترجم

مفسر قرآن مبلغ اسلام

الحاج مولانا محمد ادريس ذاھري نقشبندی

الباقيات الصالحات

مصنف

حضرت مخدوم محمد هاشم بن
عبد الغفور سندي نثوي رحمۃ اللہ علیہما

مترجم

مفسر قرآن مبلغ اسلام
مولانا محمد ادريس ڈاهري نقشبندی

شایع کنندہ

ادارہ خدمۃ القرآن والسنة
شاہپور جہانیاں
ضلع نوابشاہ

الباقيات الصالحات

ڪتاب جو نالو:

مصنف : مخدوم محمد هاشم نثوي رحمۃ اللہ علیہ

مترجم : مفسر قرآن مبلغ اسلام

مولانا محمد ادريس ذاهري نقشبندی

شايع ڪندڙ : ادارہ خدمۃ القرآن والسنة

شاهپور جهانيان ، ضلع نوابشاہ

هديو : ۳۰/-

چاپو : پهريون

چپيندڙ : نيو گرین پرنٽرس صدر حيدرآباد

ملڻ جو هنڌ : مدرسه عربيه جامعہ محمدية ،

شاهپور جهانيان ، ضلع نوابشاہ

ڪمپوزنگ : الاڪرام ڪمپيوٽر ڪمپوزنگ

سينٽر پير جو ڳوٺ ضلع خيرپور

(ميرس)

سٽاڻ

نمبر شمار	عنوان	صفحو نمبر
۱-	پنهجي پاران	1
۲-	نقشه تاريخي حالات امهات المؤمنين رضي تعالٰي عنهن	7
۳-	تعارف الباقيات الصالحات - از - ڊاڪٽر عبد الرسول قادري دڙي مگسي سڪرنڊ	۵
۴-	تقريظ - از - ڊاڪٽر حافظ غلام محمد ڏاهري ليڪچرار مهران ڊگري ڪاليج مورو	16
۵-	مخدوم محمد هاشم جا ڪم آندل ڪتاب	22
۶-	مهاڳ ازء، خف ڪتاب	24
۷-	قسم پهريون ازواج مطهرات جو تعداد	25
۸-	ڪير ڪير هيون	۶
۹-	سيده خديجه جو ذڪر	26
۱۰-	نسب جو سلسلو	۶
۱۱-	ولادت	۶
۱۲-	اسلام آڻڻ ۾ اول	27
۱۳-	حضور عليه الصلوة والسلام سان نڪاح	۶
۱۴-	وفات	28
۱۵-	فضائل	۶
۱۶-	حديثن جي روايت	31
۱۷-	سيده سوده رضي الله عنها جو ذڪر	32
۱۸-	نسب جو سلسلو	۶
۱۹-	اسلام آڻڻ	33
۲۰-	حضور عليه الصلوة والسلام سان شادي	۶
۲۱-	اختلاف	۶

35	وفات	- ۲۲
۴	حديث جي روايت	- ۲۳
36	سيده عائشه رضي الله عنها جو ذڪر	- ۲۴
۴	نسب جو سلسلو	- ۲۵
37	ولادت	- ۲۶
38	شادي	- ۲۷
39	وفات	- ۲۸
40	اولاد	- ۲۹
۴	فضائل	- ۳۰
43	علمي ڪمال	- ۳۱
44	حديث جي روايت	- ۳۲
45	حضرت ام المؤمنين حليصه رضي الله عنها جو ذڪر	- ۳۳
۴	نسب جو سلسلو	- ۳۴
46	ولادت	- ۳۵
۴	حضور عليه الصلوة و السلام سان نڪاح	- ۳۶
۴	وفات	- ۳۷
47	فضائل	- ۳۸
۴	حديث جي روايت	- ۳۹
48	ام المؤمنين ام سلمه رضي الله عنها جو ذڪر	- ۴۰
۴	نسب جو سلسلو	- ۴۱
۴	نڪاح	- ۴۲
49	وفات	- ۴۳
۴	حديث جي روايت	- ۴۴
50	ام المؤمنين ام حبيبہ رضي الله عنها جو ذڪر	- ۴۵
۴	نسب جو سلسلو	- ۴۶
51	نڪاح	- ۴۷

51	حديث جي روايت	-۴۸
52	امر المؤمنين زينب بنت جحش رضي الله عنها جو	-۴۹
≈	ذڪر	
≈	نسب جو سلسلو	-۵۰
54	نڪاح	-۵۱
≈	وفات	-۵۲
55	فضائل	-۵۳
≈	عبادت ۽ سخاوت	-۵۴
56	حديث جي روايت	-۵۵
57	امر المؤمنين زينب بنت خزيمه رضي الله عنها جو	-۵۶
≈	ذڪر	
≈	نسب جو سلسلو	-۵۷
58	نڪاح	-۵۸
59	حديث جي روايت	-۵۹
60	سيده ميمونه بنت الحارث رضي الله عنها جو	-۶۰
≈	ذڪر	
≈	نسب جو سلسلو	-۶۱
61	نڪاح	-۶۲
≈	وفات	-۶۳
63	حديث جي روايت	-۶۴
64	امر المؤمنين جو يريه بنت الحارث رضي الله عنها	-۶۵
≈	جو ذڪر	
≈	نسب جو سلسلو	-۶۶
68	وفات	-۶۷
≈	حديث جي روايت	-۶۸
69	امر المؤمنين صفيه بنت حيي رضي الله عنها جو	-۶۹
	ذڪر	

پنهجي پاران

الحمد لله الذي خلق الارض والسموات والصلوة والسلام علي نبيه ورسوله وحبيبه سيدنا محمد سيد السادات وعلي آله واصحابه وازواجه الطيبات المطهرات اما بعد :

مسلمانن پائرن ڪي ذهن نشين ڪرڻ گهرجي ته الله جل جلاله عمر نواله جيئن پنهنجي پياري نبي رسول ۽ حبيب عليه الصلوة والسلام جن جي وجود مسعود ، ذات عالي صفات ڪي بي مثل ۽ شاندار بنايو آهي تيئن ڪين گهرواريون به بي مثل ۽ شاندار عطا فرمايون اٿس ارشاد مبارڪ آهي .

”يُنِسَاءُ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ“ (1)

اي نبي جون گهرواريون ! جيڪڏهن تقوى ڪنديؤ ته اوهان دنيا جي عورتن مان ڪنهن هڪ جهڙيون ناهيو. ٻين سڀني عورتن کان عزت ، عظمت ، رفعت ۽ شان ۾ بلند آهيو (الا ماشاء الله) يعني اوهان جي حيثيت ۽ مرتبو عام عورتن وانگر ناهي الله تعاليٰ اوهان کي سيد المرسلين صلي الله عليه وسلم جن جي گهرواريون هجڻ جو شرف بخشي سڀني مؤمنن جي . مائرن هجڻ جو

69	نسب جو سلسلو	-۷۰
71	وفات	-۷۱
۷۲	حدیث جي روايت	-۷۲
74	حضور صلي الله عليه وسلم جن جي شادين	-۷۳
	ڪرڻ جو ترتيب سان بيان	
77	ازواج مطهرات جي وفات جي ترتيب	-۷۴
78	تنبيه	-۷۵
79	ازواج مطهرات جون مزارون	-۷۶
81	الهاقيات الصالحات جو ضميمو	۷۷

الباقيات الصالحات

شان عطا ڪيو آهي لهنذا جيڪڏهن تقوىٰ، پاڪيزگي جنهن تي اوهان اڳ ۾ آهيو هميشه قائم رهنديون ته ڪا به عورت اوهانجو مثال ۽ مت نه آهي.

نبي مڪرم محبوب معظم صلى الله عليه وسلم جن به پنهنجي پاڪ گهروارين مان ڪن ڪن جو خصوصي طور شان بيان ڪيو آهي جيئن هيٺين روايتن مان واضح ٿي رهيو آهي.

۱. بخاري ۽ مسلم حضرت علي رضي الله تعالى عنه کان روايت آندي آهي ته مون رسول الله صلى الله عليه وسلم جن کان ٻڌو پاڻ فرمايائون ته: خَيْرُ نِسَاءَ هَا مَرْيَمُ بِنْتُ عِمْرَانَ وَخَيْرُ نِسَاءَ هَا خَدِيجَةُ بِنْتُ خُوَيْلِدٍ. (۱) يعني دنيا جي عورتن مان ڀلي مريم بنت عمران آهي ۽ دنيا جي عورتن ۾ ڀلي خديجه بنت خويلد آهي هن حديث مان ثابت ٿيو ته سيده خديجه وڏي شان واري آهي.

۲. بخاري ۽ مسلم حضرت ابو هريرة رضي الله تعالى عنه کان روايت آندي آهي ته جبريل عليه السلام نبي پاڪ صلى الله عليه وسلم جن وٽ آيو ۽ چوڻ لڳو ته يا رسول الله! هيءَ خديجة آئي آهي ان سان گڏ ٽانؤ آهن جن ۾ ڀاڄي ۽ ڪاڌو آهي پوءِ جڏهن اوهان وٽ پهچي ته ان کي سندس رب جي طرفان ۽ منهنجي طرفان سلام چئجو ۽ کيس بهشت ۾ موٽي مان ٺهيل ان گهر (محلات) جي مبارڪ ڏجو جنهن ۾ نه ڪو شور آهي نه ڪا تڪليف. (۱)

هي حضور عليه الصلوة والسلام جن جي غار حرا
 ۾ رهڻ واري دور جو واقعو آهي جتي سيده خديجه
 سندن ماءُ پاڻي ۽ کاڌو کڻي وئي هئي (1)
 معلوم ٿيو ته سيده خديجه الله تعاليٰ کي پياري
 آهي جبريل عليه السلام کي به پياري آهي تڏهن
 ان لاءِ سلامن جا تحفا موڪليائون ۽ يقيناً جنتياڻي
 آهي جنهن لاءِ جنت ۾ موتي جي محلات ٺهي پئي
 آهي .

۳ .: بخاري ۽ مسلم حضرت ابو سلمة رضي الله
 تعاليٰ عنه کان روايت آندي آهي ته رسول الله صلى
 الله عليه وسلم جن سيده عائشه رضي الله عنها کي
 مخاطب ٿي فرمايو : يَا عَائِشَةُ ! هَذَا جِبْرِيلُ يُفْرِئُكَ
 السَّلَامَ قَالَتْ وَعَلَيْهِ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ .: اي
 عائشه ! هي جبريل آهي تو کي سلام چئي رهيو
 آهي . عرض ڪيائين ته ان تي به سلام ۽ الله
 تعاليٰ جي رحمت هجي (2)

ثابت ٿيو ته سيده عائشه به وڏي شاندار آهي .
 ۴ .: بخاري ۽ مسلم هي واقعو به آندو آهي ته
 ماڻهو حضور عليه الصلوة والسلام جن جي
 خدمت ۾ هديا موڪلڻ لاءِ اهو ڏينهن تازيندا هئا
 جنهن ڏينهن پاڻ عائشه صديقه وٽ هوندا هئا ان ڏينهن

(1) مرآة شرح اردو مشکوٰة ص 495 ج 8 ، مرقاة شرح
 مشکوٰة ص 573 (2) (1) (2) مشکوٰة ص 573 .

الباقیات الصالحات

۾ هديي موڪلڻ سان حضور عليه الصلوة والسلام جن جي رضا حاصل ڪندا هئا اها حالت ڏسي حضور عليه الصلوة والسلام جن جي ڪجهه گهروارين سيده ام سلمه رضي الله عنها کي حضور عليه الصلوة والسلام جن ڏانهن اهو عرض ڪرڻ لاءِ موڪليو ته پاڻ ماڻهن کي سمجهائين ته هديا موڪلڻ لاءِ صرف عائشه وٽ رهڻ واري ڏينهن کي منتخب نه ڪن پاڻ جنهن به گهرواري وٽ هجن ته اتي هديا موڪلڻ وارا موڪلي ڏين ام المؤمنين سيده ام سلمه خدمت عاليه ۾ اچي اهو عرض ڪيو پاڻ ان کي فرمايائون ته مون کي عائشه جي باري ۾ ايڏا نه ڏي مون وٽ عائشه کانسواءِ ٻيءَ ڪنهن به گهرواريءَ جي بستري ۾ آرام ڪندي وڃي نه آيو آهي پر عائشه وٽ بستري ۾ آرامي هوندي به وڃي ايندو آهي ، ام سلمه عرض ڪيو ته يا رسول الله! ان ڳالهه سان جيڪڏهن اوهان کي ايڏا نه ڏيڻ کان الله تعاليٰ جي بارگاهه ۾ توبه جي اڻڌاءُ ڏيڻ کان الله تعاليٰ جي بارگاهه ۾ توبه ٿي ڪيان وري اهڙو عرض نه ڪنديس پوءِ انهن ڪن گهروارين ان سلسلي ۾ سيده فاطمه زهرا رضي الله عنها کي عرض ڪرڻ لاءِ موڪليو سيده جڏهن ساڳيو عرض ڪيو ته پاڻ ان کي فرمايائون ته ”اي ڏيئڙي! ڇا تون ان سان محبت نه ٿي رکين جنهن سان مان محبت ٿو رکان“ عرض ڪيائين ته دائر پوءِ پاڻ ان کي فرمايائون ته هن (عائشه)

الباقیات الصالحات

سان محبت رکندي ڪر.

ثابت ٿيو ته سيده عائشه صديقه رضي الله عنها حضور عليه الصلوة والسلام جي نهايت پياري ڪنوار آهي جنهن سان محبت رکڻ لاءِ پنهنجي پياري نياڻي فاطمه الزهراء رضي الله عنها کي به حڪم فرمايائون .

۵ .: محدث ترمذي روايت آندي آهي ته جبريل عليه السلام رسول الله صلى الله عليه وسلم جن وٽ سيده عائشه جي صورت مبارڪ سائي ربشم جي ٽڪري ۾ کڻي آيو ۽ اچي عرض ڪيائين ته هي اوهان جي دنيا ۽ آخرت ۾ گهرواري آهي. (۱)
مطلب ته ڪامل ايمان واري آهي . جنهن جي رفاقت اوهان سان نه صرف دنيا ۾ آهي پر بهشت ۾ به اوهان سان گڏ هوندي - مگر جڏهن ته حضور پاڪ عليه الصلوة والسلام جن جي اهڙين شاندار گهروارين ۽ مؤمنن جي زندگي متعلق عوام کي ڪا خاص معلومات نه هئي ته ڪير هيون ڪنهن جون نياڻيون ۽ ڪهڙن قبيلن مان هيون ان جي ڪري مناسب ۽ وقت جي ضرورت سمجهيم ته ان موضوع تي ڪجهه لکان ، سوچڻ جي دوران

(۱) مشکوة شريف ص 573 (2) ساڳيو حوالو ترمذي ص

الباقیات الصالحات

سنڌ جي نامور عالم حضرت مخدوم محمد هاشم
 نثوي عليه الرحمة جو فارسي زبان ۾ لکيل
 ڪتاب ”الباقیات الصالحات في ذکر الازواج
 الطاهرات“ قلمي صورت ۾ نظر مان گذريو . وقت
 جي قلت ۽ سنڌي زبان ۾ احسن البيان في تفسير
 القرآن نالي تفسير لکڻ ۾ مصروف هجڻ جي ڪري
 مخدوم صاحب جي مذڪور ڪتاب جو ترجمو لکي
 پڙهندڙ ڀائرن ۽ پيڻن جي نوراني نگاهن اڳيان آڻڻ
 جي سعادت حاصل ڪري رهيو آهيان اميد اٿس ته
 پنهنجن روحاني مائرن سان محبت ۽ سچي سک جو
 ثبوت ڏيندي مطالع ڪندا ۽ مون مترجم لاءِ به
 پنهنجي مقبول ۽ مستجاب دعائن مان حصو رکندا.

فقط - دعائن جو طالب .

محمد اديس ڏاهري نقشبندي

26 شعبان المعظم 1419 هـ الموافق

16.12.1998

تاريخي حالات امهات المؤمنين رضي الله تعالى عنهن از: داکتر غلام محمد ذاهري

غیر شمار	نالو حرم پاک جو	نکاح جو سال ۽ نکاح وقت عمر	توکل عمر	وفات جو سال	مقبرو	نبی پاک کان روایت کیل حدیثن جو تعداد
۱	سیدہ حدیجہ الکبریٰ	سنہ ۲۵ میلاد النبی عمر ۴۰ سال	۶۵ سال	سنہ ۱۰ نبوت	مکہ معظمہ	۱ مک حدیث اعتکاف بابت
۲	سیدہ سودہ	سنہ ۱۰ نبوت عمر ۵۵/۵۰ سال	۷۲ سال	۵۲/۵۴ هجري	مدینہ منورہ	۵ حدیثون
۳	سیدہ عائشہ	سنہ ۱۰ نبوت عمر ۶ سال	۶۶ سال	۱۷ رمضان سنہ ۵۸ هجري	مدینہ منورہ	۲۲۱۰ حدیثون
۴	سیدہ حفصہ	سنہ ۳ هجري عمر ۲۳ سال	۶۰ سال	سنہ ۴۱/۴۵ هجري	مدینہ منورہ	۶۰ حدیثون
۵	سیدہ ام سلمہ " هند "	سنہ ۴/۳ هجري عمر ۲۴ سال	۸۴ سال	سنہ ۶۱/۶۲ هجري	مدینہ منورہ	۳۷۸ حدیثون
۶	سیدہ ام حبیبہ " رملہ "	سنہ ۷/۶ هجري عمر ۲۴ سال	۷۲ سال	سنہ ۲۴ هجري	مدینہ منورہ	۶۵ حدیثون

تاريخي حالات امهات المؤمنين رضي الله تعالى عنهن

شمار	نالو حرم پاڪ جو	نڪاح جو سال ۽ نڪاح وقت عمر	ٽوٽل عمر	وفات جو سال	مقبرو	نبي پاڪ کان روايت ڪيل حديثن جو تعداد
۷	سيده زينب بنت جحش	سنه ۵ هجري عمر ۲۵ سال	۵۳ سال	سنه ۲۰ / ۲۱ هجري	ماينہ منوره	۱۱ حديثون
۸	سيده زينب بنت خرجه	سنه ۳ هجري تقريباً عمر ۳۰ سال	۳۰ سال	سنه ۴ هجري	مدينه منوره	---
۹	سيده ميمونه	سنه ۷ هجري عمر ۳۶ سال	۸۱ / ۸۰ سال	سنه ۵۱ هجري	سرف - قريش مڪه معظمه	۷۶ حديثون
۱۰	سيده جويرية	سنه ۵ هجري عمر ۲۰ سال	۶۵ سال	سنه ۵۰ / ۵۱ هجري	مدينه منوره	۷ حديثون
۱۱	سيده صفية	سنه ۷ هجري عمر ۱۷ سال	۶۰ سال	سنه ۵۰ هجري	مدينه منوره	۱۰ حديثون

تعارف الباقيات الصالحات

از: ڊاڪٽر عبدالرسول - قادري - ڌڙي مگسي
 سڪرنڊ ضلع نواب شاھ سنڌ
 مخدوم محمد هاشم نثوي رحمته الله عليه
 سنڌ جو شاندار عالم ۽ فاضل ۽ مصنف آهي.
 جنهن جي علمي هاڪ اڄ به سنڌ جي علمي ادبي ،
 قلمي ديني حلقن ۽ عوام الناس ۾ پري رهي آهي.
 هونئن ته مخدوم نثويءَ جو قلم هر علمي ميدان
 جو شهنشوار آهي ، پر پنهني جهانن جي سردار
 حضرت محمد مصطفيٰ صلي الله عليه وسلم جي
 سيرت ۽ سوانح تي سندس عربي ، فارسي ۽
 سنڌي ۾ گڻج ڪتاب يادگار آهن . جيئن : بذل
 القوة في حوادث سني النبوة ، فتح العلي ، الفتح
 القوي ، شرح صفة الروضة ، حديقة الصفا ، وسيلة
 الفقير ، ذريعة الوصول ، تحفة السالڪين ، وسيلة
 الغريب ، زاد السفينة ، تحفة المسلمين ، قوت
 ۽ الباقيات الصالحات .

تاريخي طور سيرت نبوي جا مختلف پهلو ۽ روشن
 رخ آهن . حضور جن جي پاڪ گهروارين کي الله
 تعاليٰ جي پاڪ ڪتاب قرآن حڪيم ” امهات
 المؤمنين “ يعني مؤمنن جون مائرون جي شاندار
 شرف سان نوازيو آهي . انهن پاڪ حرمين سڳورين
 جي حياتي مبارڪ امت نبويءَ جي مائرن ، پيئرن

۽ نياڻين لاءِ اڄ به اوجھ آئيني مثل آھي مخدوم
نثويءَ جو فارسي ڪتاب ” الباقیات الطالحات في
ذكر الازواج الطاهرات ” حضور جن جي پاڪ
يارهن گھروارين جي سوانح ، سيرت ۽ فضائل بابت
نھايت مختصر مگر جامع تذڪرو آھي .

پاڻ سڳورن عورت کي صنف نازڪ سڏيو آھي ۽ ان
کي ڇڻي پاسري سڏيو آھي ، ان کي مڏي ڪرڻ جي ڪوشش ڪبي ته پڇي پوندي ۽
ڇڏي ڏبو ڇڻي ئي رهندي ، ان ڪري عورت ذات سان
وڃڻ ٿوئي گذارڻو آھي . الله تعاليٰ ، حضور صلي
الله عليه وسلم کي هر گناه کان معصوم ۽ هر
نفساني خواهش کان پاڪ بنايو آھي . پاڻ 25
سالن جا نوجوان هئا ته ، 40 سالن جي وڏي عمر
واري بيوه حضرت خديجة الكبرى سان شادي
ڪيائون . جيستائين اها بيبي سڳوري زنده هئي
ته پاڻ ٻي شادي نه ڪيائون . ان جان نثار بيبي
سڳوري جي وڌات کان پوءِ اهڙيون حالتون ٿيون ۽
اسلامي لشڪري لڙاين ۾ ڪيترين عورتن جا ور ۽
واھرو شهيد ٿي ويا . انهن جي دلين تي صدمن جا
بار اچي پيا ۽ اڪثر سار سنڀال لهڻ ۽ همدردي
ڪرڻ وارو نه رهيو ۽ بيواه عورتن کي عرب
معاشري ۾ چڱي نظر سان به نه ڏٺو ويندو هو . پاڻ
سڳورن بيوه عورتن جي همت افزائي ۽ ديني جذبي
۽ دلجوئيءَ خاطر انهن سان شاديون ڪيون .

شاه ولي الله دهلوي آيت ” اَلَّتِيْ اَوَّلٰى بِالْمُؤْمِنِيْنَ ”

جي تفسير ۾ لکيو آهي : يعني پيغمبر جون زالون ، مؤمنن جون مائرون آهن. انهن سان نڪاح حرام آهي ، جيئن ماء سان حرام آهي . (تفسير فتح الرحمن ، مترجم غلام مصطفيٰ قاسمي ، ايڊيوڪيشنل پريس ڪراچي ، 1375ھ ، حاشيہ مترجم قرآن مجيد ، ص 500) مؤمنن جو مائرون ۽ عربي گهوت جون گهرواريون عام عورتن جهڙيون نه آهن . الله تعاليٰ انهن جو نبي سڳوري جي ڪري شان سوايو ۽ سرس ڪيو آهي . قرآن پاڪ ۾ ارشاد رباني آهي :

”يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ“ (پارو 22 ، رڪوع 4 ، سورت الاحزاب)

ترجمو : اي نبي جون زالون ! اوهان ٻين عورتن جهڙيون هر گز ڪين آهيو .

مخدوم ٺٽوي جي هن رسالي جو مواد مقدمي ۽ ٽن ڀاڱن تي مشتمل آهي . مخدوم صاحب مقدمي ۾ لکي ٿو :

”هي رسالو حضور جن جي پاڪ گهروارين جي احوال ۾ لکيل آهي ، جنهن ۾ بيبيبن سڳورين جانالا ، نسب ۽ سندن وفات جون تاريخون بيان ٿيل آهن . هي رسالو 20 تاريخ شوال 1147 هجري ۾ لکجڻ شروع ٿيو“

پهرئين ڀاڱي ۾ مخدوم صاحب حضور جن جي گهروارين جي تعداد جو بيان تمام تحقيقي ۽

الباقیات الصالحات

کیترن ڪتابن جي حوالي سان آندو آهي . هن باب جو لب لباب هي آهي ته ، سڀني عالمن جو اتفاق آهي ته پاڻ سڳورن جون پاڪ گهرواريون يارهن آهن . انهن مان ڇهه قريشي ، چار عريبيون ۽ هڪ بني اسرائيل مان هئي .

انهن ٻيڻ سڳورين جا نالا ترتيب وار هي آهن :

1- حضرت خديجة الكبرى ڌيءَ خويلد رضي الله عنها

2- حضرت سوڌة ڌيءَ زمعة رضي الله عنها

3- حضرت عائشه ڌيءَ ابو بڪر صديق رضي الله

عنهما

4- حضرت حفصة ڌيءَ عمر فاروق رضي الله

عنهما

5- حضرت ام سلمه ڌيءَ ابي امية رضي الله

عنهما

6- حضرت ام حبيبہ ڌيءَ ابو سفيان رضي الله

عنهما

7- حضرت زينب ڌيءَ خزيمه رضي الله

عنهما

8- حضرت زينب ڌيءَ حارث رضي الله

عنهما

9- حضرت ميمونة ڌيءَ حارث رضي الله

عنهما

10- حضرت جويرية ڌيءَ حارث رضي الله عنها

11- حضرت صفية ڌيءَ حيي رضي الله عنها

پڻ ڀاڱي ۾ حضور جن جي پرڻجن جي ترتيب ۽
 نڪاح ۾ آيل بيبين سڳورين جا نالا آهن ۽ روايتن
 جي اختلاف سان پرڻي جو سال به لکيل آهي .
 ٽئين حصي ۾ حضور جن جي حرمين سڳورن جي
 وفات جي سالن جو بيان آهي تاريخ ۾ جيتوڻيڪ
 ترتيب ۽ سن مختلف به آيل آهن ، پر مخدوم
 صاحب پنهنجي تحقيق مطابق مواد کي مرتب ڪيو
 آهي . حضرت خديجة الكبرى رضي الله عنها جي
 وفات حضور جن جي حياتيءَ ۾ هجرت نبوي کان
 ٽي سال اڳ ۾ مڪي شريف ۾ ٿي . حضرت زينب
 ڌيءَ خزيمه رضي الله عنها جي وفات حضور جن جي
 وصال کان پوءِ ٿي آهي انهن بيبين سڳورين جي
 وفات جي سال وار ترتيب ، دفن ٿيڻ جي جاءِ ۽
 جنهن حڪومت جي دور ۾ سندن وفات ٿي ، ان جو
 احوال به شامل آهي .

نوٽ : حضرت سودة بنت زمعة جي وفات جو سال
 غالباً ڪاتب کان رهجي ويو آهي .
 سيرت النبي صلي الله عليه وسلم جي سلسلي ۾
 هن موضوع تي امهات المؤمنين جي احوال بابت
 مخدوم صاحب جو هي ڪتاب ” الباقيات
 الصالحات ” مختصر ۽ تحقيق تي مبني آهي .
 حضور جن پنهنجين گهروارين کي جيڪو حق مهر
 ڏنو ان باري ۾ به مخدوم صاحب هڪ الڳ رسالو

” تحفة المسلمين في تقدير مهو رامهات المؤمنين “
 فارسيء ۾ لکيو آهي . راقم ان جو سنڌي ۾
 ترجمو به ڪيو آهي . ” الباقیات الصالحات
 فارسي “ مخدوم نثوي جي هن ڪتاب جا قلمي
 نسخا سنڌ جي هيٺين ڪتب خانن ۾ موجود آهن :
 درسگاه چوٽياري ، سنڌالاجي ڄامشورو ، ڪتب
 خانہ بگڙهي ياسين ، ڪتب خانہ پير جهندو ،
 مدرسه نعيميه مجدديه ملير ڪراچي ۽ ڪتب خانہ
 منصوره لڳ هالا، هن ڪتاب جي مترجم مولانا
 محمد ادريس ڏاهري صاحب وٽ ترجمي وقت
 منصوره لائبريري تعلقہ هالا ضلع حيدرآباد جي
 قلمي نسخي جو عڪس سامهون رهيو آهي ،
 جيڪو راقم کي مخدوم محمد هاشم نثوي تي پي
 ايڇ . ڊي دوران مليو ۽ ڊاڪٽر حافظ غلام
 محمد ڏاهري جي هٿان علامہ محمد ادريس ڏاهري
 وٽ پهتو .

اصل رسالي ۾ 38 صفحا آهن . صفحي جي ڊيگهه
 ست انچ ۽ ويڪر چار انچ آهي . هر صفحي ۾ 15
 کان ويهه سٽون ۽ هر سٽ ۾ سراسري طور 9 کان
 12 لفظ آهن . ڪتابت جي تاريخ 4 جمادي الآخر،

الباقیات الصالحات

بروز آچر ۽ سال آهي . البت تصنيف جي تاريخ 20 شوال 1147 هجري آهي . ڪتابت خوشخط ۽ اکر عربي طرز تحرير ۾ آهن ، البت عنوان ڳاڙهي مس سان فارسي نموني ۾ آهي . هي رسالو قلمي صورت ۾ آهي ۽ اڃان تائين فارسي ۾ نه ڇپيو آهي .

مخدوم صاحب هن ننڍي ڪتاب ۾ 45 ڪتابن جا حوالا ڏنا آهن . حسب دستور پنهنجن ٻين ڪتابن وارو تحقيقي معيار برقرار رکيو اٿس . محترم هولانا محمد ادریس ڏاهري صاحب هن ڪتاب جو فارسي مان سلیس سنڌي ۾ ترجمو ڪري خيرجو ڪم ڪيو آهي علامه ڏاهري صاحب هن کان اڳ ۾ به مخدوم محمد هاشم ٺٽوي جو فارسي ڪتاب ”مدح نامہ سنڌ“ ترجمو ڪيو آهي ان تہ مي کي وڏي مڃتا ملي آهي . اميد ته مخدوم ٺٽوي جي هن ڪتاب جو سنڌي ترجمو به مقبول ٿيندو ۽ خاص ڪري اسان جون مائرون ، پيڻون ۽ نياڻيون هي ڪتاب پڙهي پنهنجي زندگي سڦل ڪنديون .

الباقیات الصالحات

تقریظ - از: ڈاکٹر حافظ غلام محمد ڈاهري ، ليکچرار
مهران کاليج مورو سنڌ

”حامدا ومصليا“

ڪتاب ”الباقیات الصالحات في ذكر الازواج الطاهرات“ فارسي زبان ۾ سنڌ جي مشهور و معروف بزرگ علامه مخدوم محمد هاشم ٺٽوي رحمۃ الله عليه (المتوفي 1174 هـ) سال 1147 هجري ۾ تصنيف ڪيو. هن ڪتاب ۾ حضرت محمد صلي الله عليه وسلم جن جي يارهن حرمن سڳورين جو احوال لکيل آهي، جنهن ۾ هر هڪ جي ولادت، شجره نسب، پاڻ سڳورن سان نڪاح، فضائل، روايت ڪيل حديثن جو تعداد، تاريخ وفات ۽ دفن جو هنڌ بيان ڪيل آهي جيئن ته اهو ڪتاب فارسي ٻوليءَ ۾ لکيل هو ۽ هن وقت تائين شائع ٿي منظر عام تي اچي نه سگهيو آهي، بلڪ قلمي ۽ مخطوطه صورت ۾ چند ڪتب خانن جي زينت بڻيل هو، جنهن ڪري سنڌ جو عوام انهيءَ ڪتاب جي استفاده کان محروم هو.

پرجس جڳائي سنڌ جي مشهور و معروف مفسر قرآن محقق، مصنف ۽ مبلغ اسلام حضرت علامه و مولانا الحاج محمد اديس ڈاهري ”بلبل مدينه“ مدظلہ العالی کي جنهن هن ڪتاب جو سنڌي زبان ۾ ترجمو ڪيو آهي. علامه ڈاهري صاحب جو

الباقیات الطالبات

شمار سنڌ جي ممتاز علماء اهل سنت ۾ ٿئي ٿو ،
جنهن ڪري پاڻ هن ڪتاب جو سنڌي ترجمو ڪري
حق ادا ڪيو اٿن بلڪ سنڌ جي عوام مٿان عظيم
احسان ڪيو اٿن جنهن ڪري پاڻ مبارڪ جا
مستحق آهن .

اين سعادت بزور بازو نيست

تانبخشد خدائي بخشنده

علامه ڏاهري کي سنڌ جي بزرگن سان دلي عقيدت
آهي جنهن ڪري وقتا فوقتا سنڌ جي مختلف عالمن
جي ڪتابن جا سنڌي ۾ ترجما ڪندا رهن ٿا .
هن ڪتاب کان اڳ حضرت علامه مخدوم محمد
هاشم ٺٽوي جي ” ڪتاب مدح نامه سنڌ “ جو
سنڌي ترجمو ڪري چڪا آهن جيڪو به پيرا شائع
ٿي چڪو آهي اهڙي طرح مخدوم ابوالحسن
ڏاهري جي ” رساله نور “ جو سنڌي ترجمو
ڪري چڪا آهن ۽ شايع ٿي چڪو آهي . علامه
الحاج محمد ادریس ڏاهري اسانجي ڏاهري قبيلي
جو هڪ جيد عالم آهي ، جنهن تصنيفات جي
ميدان ۾ مخدوم ابوالحسن ڏاهري (وفات
1181ھ) کان پوءِ ٻين ڏاهري عالمن کان وڌيڪ
تصنيفات ڪئي آهي . بلڪ اٽون ته اٺين چونڊس ته
موجوده دور ۾ سنڌ ۾ اهڙو ڪو به عالم ڪونه
آهي جنهن جي ايتري تصنيفات هجي علامه ڏاهري
جي هن وقت تقريباً 50 سال عمر آهي ۽ پاڻ هن

وقت تائين مختلف موضوعن تي ڪيترائي ڪتاب لکي چڪا آهن جن جو تفصيل هن ريت آهي .

(1) تفسير احسن البيان سنڌي 4 جلد سورة فاتحه کان وٺي سورة يونس جي آخر تائين هن تفسير جا 3 جلد طبع ٿي چڪا آهن ۽ چوٿون جلد زير طبع آهي.

(2) مناقب الصالحين (ڇپيل) اولياء ڪرام جي شان ۾ سنڌي زبان ۾ لکيل آهي . (3) الاربعين في فضائل الخلفاء الراشدين (ڇپيل) چئن يارن جي شان ۾ 40 حديثون (4) احسن التشريح لبردة المديح (ڇپيل) قصيده برده جو سنڌي شرح . (5) نماز جي اهميت ۽ حڪمتون .

(6) الدولة الكبرى شرح اسماء الله الحسنى = الله تعالى جي نالن مبارڪ جو بيان (7) سيرت بادشاه بغدادي سنڌي = حضرت سيد عبدالقادر جيلاني جو احوال (8) التحفة المرضية شرح القصيدة الغوثية = قصيدي غوثيه جو سنڌي ۾ شرح (9) منحة المنان شرح قصيده نعمان = امام اعظم ابو حنيفه جي قصيدي جو سنڌي شرح (10) التحفة الحجاج چئن حصن ۾ = هن ۾ حج بابت احڪام ۽ دعائون آهن (11) مدح نامه سنڌ فارسي ترجمو = سنڌ جي شان ۾ لکيل آهي . (12) احسن التحقيق في سيرت الصديق = حضرت ابوبڪر صديق رضه جي شان ۾ (13)

قادري تحفو = هن ۾ غوث اعظم جي ٻڌايل
 درود جو سنڌي ترجمو ڏنل آهي . (14) سيرت
 سيده عائشه صديقه رضي الله عنها = سيده عائشه
 رضه جو احوال ۽ سيرت (15) التحرير المقبول في
 اخبار اولاد الرسول = هن ۾ نبي پاڪ جي اولاد
 جو تفصيل ڏنل آهي (16) سيرت سيدنا اويس
 قرني = هن ۾ حضرت اويس قرني جو ذڪر آهي .
 (17) فضائل مسواڪ = هن ۾ ڏندن ڏيڻ جون
 فضيلتون ذڪر ٿيل آهن . (18) رساله نور فارسي
 جو سنڌي ترجمو = هن ۾ نبي پاڪ جي نورانيت
 جو بيان ٿيل آهي (19) سيرت الحسين سنڌي =
 هن ۾ امام حسن ۽ امام حسين جو احوال آهي .
 نوٽ : . شرح قصيده برده ، شرح قصيده امام
 اعظم ۽ شرح قصيده غوثيه انهن ٽنهي ڪتابن کي
 گڏي هڪ جلد ۾ آڻي " ماڻڪ موتي لال " جو
 نالو ڏنو ويو آهي ۽ انهيءَ نئين نالي سان به شائع
 ٿي چڪو آهي . مذڪوره بالا سمورا ڪتاب شائع
 ٿي چڪا آهن . ۽ انهن کانسواءِ ٻيا به ڪيترائي
 ڪتاب زير تسويد ۽ زير تبليغ آهن جن جي منظر
 عام تي اچڻ کان پوءِ عوام جي اک ڪلندي ته
 علامه ڏاهري هڪ خالصتاً بهراڙي جي علائقي ۾
 رهي ڪري ڪيتري نه ديني خدمت ڪئي آهي پاڻ
 ڳوٺ مقيم ڏاهري تعلقه دولت پور ضلع نواب شاھ
 جا رهاڪو آهن انهيءَ ڳوٺ مان اڄ کان تقريباً 70

سال اڳ به ڏاهري عالم سڳورا مولانا محمد افضل ولد آخوند محمد ڏاهري ۽ مولانا محمد ايوب ولد علي محمد ڏاهري (وفات 1343 هـ) پر پئي عالم ٿي نڪتا، جن جون مزارون ”ميان نور محمد جاقبا“ واري قبرستان ۾ آهن پر انهن جي به تصنيفات منظر عام تي اچي نه سگهي، فقط هڪ قلمي بياض مولانا افضل ڏاهري (وفات غالباً 1929ع) جو راقم الحروف جي نظر مان گذريو آهي جنهنڪري علامه مفسر قرآن محمد اديس ڏاهري جن سنڀاليو ويٺا آهن ۽ اڄ به انهيءَ عالم سڳوري جي نالي ڏانهن منسوب (ديني درسگاه ”افضل المدراس“ کي به مولانا محمد اديس ڏاهري ادا ۾ الله فيوضه جن ئي هلائي علائقي جي عوام لاءِ ديني تعليم جو اهم ڪم ڪيو آهي حقيقت ۾ سندن مزاج مٿان هي جملو درست اچي ٿو:

عَ اِنَّ لِلْاَرْضِ مِّنْ كَاسِ الْكَرَامِ نَصِيبٌ .

پاڻ تصنيف کان علاوه تبليغ جو سلسلو به جاري رکيو اچن ٿا پنهنجي مٿڙي ۽ سهڻي آواز سان سنڌ بلڪ پاڪستان عرب امارات، عراق ۽ سعودي عرب ۾ به خطابت جا فرائض سرانجام ڏيئي چڪا آهن اسانجي بارگاه رب العزت ۾ اها دعا آهي ته خداتعالیٰ کين خضري حياتي عطا فرمائي ته جيئن اسان کائن وڌيڪ فيضياب ٿي سگهون. ابتداء ۾ نبي پاڪ جي حرم ۾ بابت هڪ نقشو ڏنل آهي ته جيئن پڙهڻ ۽ سمجھڻ ۾ آساني ٿئي.

الباقيات الصالحات

نوت : . نبي پاڪ عليه الصلوة والسلام جي
 يارهن گهروارين کان سواءِ باقي هڪ روايت موجب
 ٻه ٻانهيون پيءُ روايت موجب چار ٻانهيون (۱)
 ماريه بنت شمعون قبطيه جيڪا حضرت ابراهيم
 جي والده هئي (۲) ربحانه بنت شمعون قرظيه (۳)
 زليخا قريظه (۴) نالو نا معلوم . پاڻ سڳورن جي
 حرمين سڳورن ۾ سیده زينب بنت خزيمه ۽ سیده ميمونه
 بنت حارث رضي الله تعالى عنها ٻئي پاڻ ۾
 مائيتيون پيئرون هيون ۽ سندن ماءُ جو نالو هند
 بنت عوف هو . ان کان سواءِ اهي ٻيءَ جي نسب جي
 سلسلي ۾ ” هلال بن عامر “ ۾ اچي پاڻ ۾ گڏ جن
 ٿيون ياد رهي ته پاڻ سڳورن سیده زينب جي وفات
 کانپوءِ سیده ميمونه سان نڪاح ڪيو هو والله
 اعلم بالصواب .

ڊاڪٽر حافظ غلام محمد ڏاهري

ليڪچرر گورنمينٽ مهران ڊگري ڪاليج مورو سنڌ

تاريخ ۱۰ نومبر ۱۹۹۸ ع مطابق ۲۰ رجب ۱۴۱۹

هجري

الباقيات الصالحات

مخدوم محمد هاشم مندرج ذيل كتابن جا
حوالا ڏنا آهن.

ڪتاب جو نالو _____ مؤلف جو نالو

۱- روضة الاحباب _____

۲- سيرت شامية _____ علامه شامي

۳- المواهب اللدنيه _____ علامه قسطلاني

۴- زرقان شرح المواهب اللدنيه — علامه محمد بن

عبدالباقي زرقاني

۵- سيرت حلبيه _____ علامه برهان الدين

حلبی

۶- سيرت حافظ برهان الدين — علامه حافظ

برهان الدين

۷- ڪتاب الانساب _____ حافظ ابن جوزي

۸- شرح التقريب _____ علامه عراقي

۹- فتح الباري شرح صحيح بخاري — ابن حجر

عسقلاني

۱۰- سيرت دمياطي _____ علامه دمياطي

۱۱- تاريخ كبير _____ علامه ذهبي

۱۲- تاريخ الحميس _____ علامه خميس

۱۳- تهذيب التهذيب _____ حافظ ابن حجر

عسقلاني

الباقيات الصالحات

- ١٤- كتاب العيون —————
- ١٥- الاصابة في معرفة الصيابة — حافظ بن حجر
عسقلاني
- ١٦- الاذكار ————— امام نووي
- ١٧- شرح الاذكار ————— علامه شيخ ابن علان
البكري
- ١٨- صحيح مسلم ————— مسلم بن حجاج
قشيري
- ١٩- النهاية ————— ابن الاثير
- ٢٠- كتاب الفردوس ————— امام ديلمي
- ٢١- المستدرک ————— امام حاكم
- ٢٢- التقريب مختصر التهذيب — حافظ ابن حجر
عسقلاني
- ٢٣- ————— ابن عبدالبر
- ٢٤- المعجم الاوسط ————— علامه طبراني
- ٢٥- كتاب المغازي ————— ابن اسحاق
- ٢٦- البداية والنهاية ————— علامه ابن كثير
- ٢٧- ————— علامه علي بن
عبدالعزيز

الباقيات الصالحات

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله وحده، والصلوة والسلام على من لا نبي بعده، وعلي آل واصحابه ومن نحا نحوه - حمد ۽ درود ڪانئو، ٻانهو ضعيف غني، بادشاه جل شانہ، جي حضور ۾ سندس رحمت جو اميد وار محمد هاشم بن عبدالغفور بن عبدالرحمن سندي نثوي غفرالله تعالى له ولوالديه واحسن اليهما واليه چوي ٿو ته هيءُ مختصر رسالو حضرت سيد الاولين والآخرين صلي الله عليه وسلم جن جي گهروارين پلارين رضي الله عنهن جي باري ۾ آهي، جنهن ۾ سندن ۽ سندن والدين جا نالا، نسب جا سلسلا، سندن نالن ۽ نسبن ۾ آيل لفظن جو ضبط ۽ سندن وفات جون تاريخون نهايت مختصر نموني سان ڏنيون ويون آهن. هيءُ ڪتاب ۲۰ شوال نبوي هجرت على صاحبها افضل الصلوة والسلام والتحية جي ۱۱۴۷ سال ۾ شروع ڪيو ويو. ۽ هن رسالي جو نالو ”الباقيات الصالحات في ذكر الأزواج الطاهرات“ رکيو ويو. پوءِ الله تعالىٰ جي ذات کان مدد وٺندي سندس ئي توفيق سان چوان ٿو: ڄاڻڻ گهرجي ته حضرت حبيب پاڪ صلي الله عليه وسلم جي پاڪ گهروارين جي متعلق مختلف روايتون آهن ته اهي ڪهڙي ترتيب سان پرڻجي آيون؟ انهن جو تعداد ڪيترو آهي؟ سندن (ظاهري)

الاقیات الطالحات

حبائي. مر ڪيترين ۽ ڪيترين رديا ڪٿي؟ سندن دنيا تان رحلت ڪرڻ کانپوءِ ڪهڙيون ڀلايون زندہ رهيون هيون؟

اسين هتي سندن مختصر احوال لکون ٿا. جنهن ڳالهه ۾ اتفاق آهي، ان جي تصريح ڪيون ٿا ۽ جنهن ۾ اختلاف آهي اتي صحيح ۽ ترجيح واري روايت آڻڻ کي لازم بنايو اٿئون، ۽ اهو بيان تن قسمن تي بنا ڪيل آهي.

”قسم پهريون ازواج مطهرات جو تعداد“

هي ڪتاب پڙهندڙ ڀاءُ هيءُ ڳالهه چڱي طرح ذهن نشين ڪر ته سڀني عالمن جو ان ڳالهه تي اتفاق آهي ته سندن گهروارين جو تعداد يارهن ”۱۱“ آهي. جن جي حبيب پاڪ عليه الصلوة والسلام جن سان شادي ڪرڻ ۽ گڏ گذارڻ ۾ ڪوبه اختلاف نه آهي.

”ڪير ڪير هيون“

انهن مان ڇهه قريشائون ۽ چار عام عربائون ۽ هڪ غير عربياڻي بلڪ بني اسرائيلن مان هئي جيئن تفصيل سان اڳتي ذڪر آهي.

ڇهن قريشائين جو بيان

الباقیات الصالحات

(1) ام المؤمنین خدیجۃ الکبریٰ رضی اللہ

عنها " جو ذکر "

سمجھن گھر جي ته سندن قریشیائین گھروارین
مان پھریں حضرت سیدہ خدیجہ کبریٰ رضی اللہ
عنها هني جيڪا اسدي قریشین مان هئي .

" نسب جو سلسلو " .:

سندس نسب جو سلسلو هن طرح آهي
خدیجہ بنت خویلد بن اسد بن عبد العزیٰ بن قصي بن
کلاب بن مرة بن کعب بن لؤي، امان سائن حضور
عليه الصلوٰۃ والسلام جن سان قصي پنجين پيڙهي
(بابي) ۾ ملي ٿي . سیدہ خدیجہ رضی اللہ عنها
جي والده جو نالو فاطمہ آهي ۽ ان جي نسب جو
سلسلو هن طرح آهي . فاطمہ بنت زائدہ بن اصم
بن بغيض بن عامر بن لؤي . ماءُ جي طرفان به
سندس نسب جو سلسلو حضور عليه الصلوٰۃ
والسلام جن سان " لؤي " ۾ ملي ٿو .

" ولادت " .:

علامہ عراقی شرح التقریب ۾ لکيو آهي ته
امان سائن جي ولادت عام الفیل (جنهن سال
هاڻين کي ابا بیل پکين جي ذريعي نباه ڪرايو ويو
هو) کان پندرهن سال اڳ ۾ ٿي هئي ۽

الباقیات الصالحات

مسنور قول مطابق حضرت حبیب علیہ الصلوٰۃ والسلام جن کان عمر مر پندرهن سال وڏي هئي .
 " اسلام آڻڻ ۾ اول " .:

علامہ حافظ ابن الاثير لکيو آهي ته
 سيده (سائن) الله جي محبوب عليہ الصلوٰۃ
 والسلام تي ايمان آڻڻ ۾ ساري مخلوق کان اول
 آهي . مسلمانن جو ان تي اجماع آهي ته ان کان
 اڳ ۾ ڪنهن به مرد ۽ عورت اسلام قبول نه ڪيو
 هو . امام ثعلبيءَ ۽ علامہ ابن عبدالبر رحمته الله
 عليهما به ائين فرمايو آهي ۽ مواهب لدينه ۾ آهي
 ته سيده خديجه ڪيرى رضي الله عنها ڪانپوءِ
 پهريون مرد جنهن ايمان آندو حضرت صديق اڪبر
 رضي الله عنه هو .

" حضور سان نڪاح " .:

اڪثر علماء جي قول مطابق حضور صلي
 الله عليه وسلم جن سيده خديجه ڪيرى رضي الله
 عنها سان ان وقت نڪاح ڪيو هو ، جڏهن سندن
 عمر مبارڪ ۲۵ سال ۽ سيده خديجه جي عمر
 چاليهه (۴۰) سال هئي .

صحيح بخاري جي شرح فتح الباري ۾ آهي ته
 صحيح قول موجب سيده خديجه ۽ نبويہ سال
 حضور عليہ الصلوٰۃ والسلام سان گڏ گذاريآهئا .

وفات " .:

سيده خديجه رضي الله عنها بعثت (نبوت جي اظهار) جي ڏهين سال ۽ حضور عليه الصلوة والسلام جن جي هجرت کان ٽي سال اڳ مر جڏهن نبي پاڪ عليه الصلوة والسلام جن جي عمر مبارڪ پنجاه سال هئي . پنجهٺ سالن جي عمر ۾ رمضان شريف جي ڏهين تاريخ مڪه معظمه ۾ وفات ڪئي . کيس المحزون (جنت المعلي) مڪه معظمه جي پرواري جبل جي پاسي ۾ دفن ڪيو ويو . حضور عليه الصلوة والسلام جن پاڻ سندس قبر (مبارڪ) ۾ لهي بيٺا پر جنازه نماز نه ادا ڪئي وئي ڇو ته ان وقت اڃا جنازه نماز لاءِ شرعي حڪم نه ٿيو هو . بلڪه پنج وقتي نماز به اڃا فرض نه ٿي هئي .

" فضائل " .:

(1) سيده جا فضائل . پلايون ۽ شان عدد ۽ گناڻي ۾ بند ٿيڻ کان مٿي آهن ۽ انهن مان هڪ اهوئي ڪافي آهي جو الله تعاليٰ جبرئيل کي موڪليو ته سندس پاڪ ذات جا سلام سيده خديجه کي پهچاءِ پوءِ جبرئيل حضور عليه الصلوة والسلام جن جي خدمت ۾ اچي عرض ڪيو ته الله تعاليٰ خديجه تي سلام فرمايا آهن توهان اهي ۽ منهنجا سلام ان تائين پهچايو . جڏهن حضور عليه الصلوة والسلام سيده سائين کي الله تعاليٰ ۽

جبرئیل جا سلام ٻڌایا ته پاڻ جواب ۾ فرمایائين
 اَللّٰهُ السَّلَامُ وَمِنْهُ السَّلَامُ وَعَلَىٰ جِبْرِئِلَ السَّلَامُ
 (رواه الطبراني) يعني الله پاڻ سلام آهي ۽ ان
 کان ئي سلامتي ملندي آهي ۽ جبرئیل تي به سلام
 آهي ۽ نسائيءَ پنهنجي روايت ۾ هن عبارت کان
 وڌيڪ هيءَ الفاظ به آندا آهن . و عليك السلام
 ورحمته الله وبركاته . ۽ اوهان تي به سلام ۽ الله
 جي رحمت ۽ ان جون برڪتون آهن ۽ ابن سنيءَ
 پنهنجي روايت ۾ هي الفاظ وڌايا آهن . وَ عَلَيَّ مَنْ
 سَمِعَ السَّلَامُ إِلَّا الشَّيْطَانُ " ۽ شيطان کان سواءِ
 جنهن به اهو ٻڌو ان تي به سلام آهي ڪڏاڻي شرح
 المواهب للزرقاني .

(۲) سيده سائين جي فضائل مان اهو به آهي جنهن
 ۾ ڪنهن به اهل علم جو اختلاف ناهي ته
 جيستائين پاڻ زنده هئي نبي پاڪ صلي الله عليه
 وسلم جن ڪنهن به ٻئي عورت سان نڪاح نه ڪيو
 هو .

(۳) اها به سائين جي فضيلت آهي ته حضور عليه
 الصلوٰة والسلام جن جو سمورو اولاد (هڪ فرزند
 کان سواءِ) پٽ ۽ نياڻيون سيده خديجه مان هئا .
 هڪ فرزند حضرت ابراهيم رضي الله عنه جيڪو
 سندن هٿ آيل ٻانهيءَ ۽ پوءِ سندن ڪنوار بنجندڙ
 سيده ماريه قبطيه رضي الله عنها مان هو .
 جڏهن اها ڳالهه به ثابت ٿيل آهي ته حضور عليه

الباقيات الصالحات

الصلوة والسلام جن جو اولاد ۽ نسب جو سلسلو نه پتن مان ۽ ٻين نيائين مان پرسندن نيائي سيده فاطمه زهراء رضي الله عنها مان هليو ۽ اها سيده خديجه رضي الله عنها مان آهي تڏهن نتيجو اهو نڪتو ته سڀني سادات سڳورا به سيده خديجه رضي الله تعالى عنها جو اولاد آهن ۽ مواهب لدينه ۾ آهي ته حضور عليه الصلوة والسلام جن جي گهروارين ۾ وڌيڪ شاندار گهرواريون سيده خديجه ۽ سيده عائشه رضي الله عنهما آهن باقي انهن ٻنهي مان ڪهڙي ڀلي آهي ؟ ان ۾ اختلاف آهي ۽ شيخ ولي الدين عراقي رحمته الله عليه فرمايو آهي ته صحيح ۽ مختار قول مطابق حضرت بيبي خديجه حضور عليه الصلوة والسلام جن جي سڀني گهروارين کان افضل آهي . ۽ مواهب لدينه جي شارح فرمايو آهي ته انهن ٻنهي (سيده خديجه ۽ سيده عائشه) جي افضليت حضور عليه الصلوة والسلام جن جي گهروارين جي لحاظ سان آهي . باقي سيده فاطمه زهراء رضي الله عنها انهن ٻنهي کان به افضل آهي جنهن علامه سبڪيء ان قول کي صحيح چيو آهي ۽ سيوطيء ان کي قطعي قرار ڏنو آهي . ۽ سڌي ڳالهه به اها آهي . جڏهن علامه سبڪيء کان اهو مسئلو پڇيو ويو ته جواب ڏيندي فرمايائين ته اسين جنهن ڳالهه کي اختيار

الباقیات الصالحات

ڪيون ٿا اعتقاد به اهو رڪون ٿا ۽ اسن جو عقيدو به اهو آهي ته حضرت بيبي فاطمه افضل آهي ان کانپوءِ سيده خديجه ان کانپوءِ سيده عائشه رضي الله عنها ۽ مواب لڌيه جي شارح فرمايو آهي ته حضور عليه الصلوة والسلام جن جون ٻيون گهرواريون جيتوڻيڪ دنيا جي باقي عورتن کان ٻليون آهن پر اهي هنن ٽن جي مرتبي کي پهچي نه سگهنديون ۽ باقي پاڻ ۾ درجات جي لحاظ سان هڪ ٻئي کي ويجهيون آهن . انهن ۾ افضل ڪير آهي ؟ ان کي الله تعاليٰ پاڻ ڄاڻي ٿو پر ايتري قدر اسين به ڄاڻون ٿا ته سيده حفصه بنت عمر رضي الله عنهما جو شان به گهڻو آهي ۽ ان کي قريب آهي جو حضرت عائشه صديقہ رضي الله عنهما کانپوءِ وڌيڪ مرتبو ان جو هجي

” حديثن جي روايت “ :

چون ٿا ته سيده خديجه رضي الله عنها کان حضور عليه الصلوة والسلام جن جي هڪ حديث ايجتڪاف بابت روايت ڪيل آهي . علامه عراقي شرح التقريب ۾ ائين آندو آهي . علامه ابن الجوزي الانساب ۾ فرمايو آهي ته اها حديث صحاح ۾ آيل نه آهي

الباقیات الصالحات

(21) سيده سودة رضي الله عنها جو ذكر
هي سائن قريشائين مان حضور پاڪ عليه الصلوة
والسلام جن جي پيو غير گهر واري آهي .
”نسب جو سلسلو“ .

هن سائن جي نسب جو سلسلو هن طرح
آهي سودة (سين مهمله جي زير سان) بنت
زمنة

(زامعجه جي زير سان) بن قيس بن عبد شمس
بن عبد ود (واو جي زير ۽ پيش سان ۽ ۽ دال
مهمله جي شد سان) بن نضر بن مالڪ بن حسل
(حاء مهمله جي زير ۽ سين مهمله جي سكون
سان) بن عامر بن لؤي - هن سائن جي نسب
جو سلسلو حضور عليه الصلوة والسلام جن سان
” لؤي “ ۾ ملي ٿو جيڪو سندن نائون بابو آهي ۽
سودة سائن جي والده انصارن جي قوم بني عدي
بن نجر مان هئي جن مان حضور عليه الصلوة
والسلام جن جي ڏاڏي عبد المطلب جي والده به هئي .

سيده سودة جي والده جو نالو ” شمس “ هو
والده جي طرفان سندس نسب جو سلسلو هن طرح
آهي . شمس بنت قيس بن عمرو بن زيد بن لبيد
بن خواش بن عامر بن غنم بن عدي بن نجار ۽
حضور عليه الصلوة والسلام جن جي ڏاڏي
عبد المطلب جي والده جو نالو سلمى بنت عمرو بن

الباقیات الصالحات

رید هو . پوء سلسلی . سیدہ سودہ سائن جي امان
شموس جي پلي ٿئي . جيئن ظاهر آهي .
اسلام آڻڻ " .

سیدہ سودہ سائن حضور عليه الصلوة
والسلام جن جي بعثت جي اوائلي دور ۾ مڪه
مڪرمه ۾ ايمان آندو هو .

" حضور عليه الصلوة والسلام جن سان
شادي " .

نبي پاڪ عليه الصلوة والسلام جن جي
سیدہ خديجہ جي وفات کانپوءِ (سیدہ خديجہ جي
وفات رمضان مبارڪ ۾ ٿي هئي) جيئن مٿي لکي
آيا آهيون (سیدہ سودہ سان شوال ۾ شادي
ٿي هئي .

" اختلاف " .

ها ان ۾ اختلاف ضرور آهي ته خديجہ سائن کان پوءِ
پهريان شادي سیدہ عائشہ سان ٿي يا سودہ سان پر
صحيح قول اهو آهي ته اول سودہ سائن سان شادي ٿي
هئي پوءِ سیدہ عائشہ سان ٿي جمهور علماء جو اهو قول
آهي ۽ ڪن جو قول آهي ته اول شادي سیدہ عائشہ
صديقه رضي الله عنها سان ٿي هئي ان کانپوءِ سیدہ
سودہ رضي الله عنها سان ۽ ٻنهي قولن کي گڏ هن طرح
ڪيو ويو آهي ته سیدہ سودہ سان حضور عليه الصلوة

الباقیات الصالحات

والسلام جن جو نکاح سیده عائشہ جي نکاح کان اڳ
 مرء سندس شادي سیده عائشہ جي نکاح کان پوءِ ٿي
 هئي. سیرت نگار نکاح جي عقد ۽ نکاح جي عقد
 کان پوءِ دخول پنهنجي تي تزوج جو لفظ ڳالهائيندا آهن ان
 جي ڪري مثنين مطابقت ڏيارن سان اختلاف ختم ٿي
 وڃي ٿو. جيتوڻيڪ تزوج جي لفظ مان هڪدم
 نکاح جي عقد ذهن ۾ ايندي آهي. دخول
 (گهرواريءَ سان گڏ ٿيڻ) سمجهه ۾ نه ايندو آهي. اهو
 سڀ ڪجهه مواهب لدينيہ ۾ ۽ علامہ محمد بن
 عبدالباقي زرقاني ان جي شرح ۾ آندو آهي ۽ ان اهو به
 لکيو آهي ته امام دمياطيہ سیرت جي موضوع تي
 لکيل پنهنجي ڪتاب ۾ آندو آهي ته سیده خديجہ
 رمضان ۾ رحلت ڪئي ۽ حضور عليه الصلوٰۃ والسلام
 جن سیده سوده سان شوال ۾ نکاح جي عقد ڪئي ۽ ان
 ئي شوال ۾ سیده عائشہ سان سندن نکاح جي عقد ٿي
 هئي پر پاڻ سیده سوده کي سیده عائشہ کان اول گهر ۾
 آندو هيائون انتهی ۽ ان ئي مواهب لدينيہ جي شرح ۾
 آندو اٿس ته حضور عليه الصلوٰۃ والسلام جن سیده
 سوده کي پنهنجي پاڪ گهر ۾ مڪه مڪرمه کان مدينه
 منوره ڏانهن هجرت ڪرڻ کان پهريان ئي آندو هو. فتح
 الباري ۾ آهي ته جڏهن حضور عليه الصلوٰۃ والسلام
 جن مدينه منوره ۾ آيا هئا ته سندن گهر ۾ سیده سوده
 کانسواءِ ڪا به عورت نه هئي.
 ان قول جي مراد هيءُ آهي ته سیده عائشہ جيتوڻيڪ

الباقیات الصالحات

ان دست خط جي عند مر هجي پر آخر سر هجي ته اُهي
هتي جيئن مٿي بيان ٿي چڪو آهي .
وفات :-

سيده سوده سائن جي وفات ماء سوال سن چوونجاه
(۵۴) هجريءَ ۾ مدينه منوره ۾ ٿي . ان وقت (حضرت
حسن رضي الله عنه جي صلح ڪرن جي ڪري) خلافت
حضرت معاويه رضي الله عنه جي هئي . ۽ ذهبي پنهنجي
تاريخ ڪبير ۾ آندو ته سيده سوده سائن جي وفات
حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه جي خلافت جي
آخري دور ۾ ٿي ۽ حضرت عمر جي شهادت ذوالحج
مهيني جي آخر ۾ سن ۲۳ هجري ۾ ٿي هئي ان جي
ڪري هن پنهنجو ڦولن ۾ تمام گهڻي دوري آهي ۽ سيرت
نگار ابن سيد الناس فرمايو آهي ته پويون قول ٿي مشهور
۽ معروف آهي ۽ (تاريخ خميس جي مصنف) علامه
خميس جو قول آهي ته اهو وڌيڪ صحيح آهي .
حديثن جي روايت :-

سيده سائن کان متداول ڪتابن ۾ پنج روايتون آيل
آهن جن مان فقط هڪ روايت صحيح بخاريءَ ۾ آهي
شرح المواهب ۾ ائين آندو اٿس ۽ روضة الاحباب
جي مصنف فرمايو آهي ته سيده سوده کان روايت
ڪيل باقي ٻيون چار حديثون ستن اربعه يعني
ابوداؤد ، ترمذي ، نسائي ، ۽ ابن ماجه ۾ آيل
آهن (والله اعلم)

(3) " امر المؤمنين سيده عائشه رضي

الله عنها جو ذكر

نبي پاڪ عليه الصلوة والسلام جن جي
قربشائين گهروارين مان ٽين گهرواري سيده عائشه
حميراء (رضي الله عنها وعن والد بها) آهي .

" نسب جو سلسلو " :

هن امان سائن جي نسب جو سلسلو هن طرح
آهي : عائشه بنت حضرت صديق اڪبر رضي الله
عنه (جنهن جو نالو عبدالله ۽ ڪنيت ابو بڪر
آهي) بن حضرت قحافة (ق جي پيش سان جنهن
جو نالو عثمان هو) بن عامر بن عمرو بن ڪعب بن
سعد بن تيمر بن مرة بن ڪعب بن لؤي .

سيده عائشه جي نسب جو سلسلو نبي پاڪ عليه
الصلوة والسلام جن سان سندن ستين بابي " مره
ير ملي ٿو .

سيده عائشه جي ماءُ جو نالو " زينب " هو ۽ ڪن
رعب چيو آهي ۽ ان جي ڪنيت امر رومان (ر جي
پيش سان يازبر سان) ڪذا في شرح المواهب ۽
حافظ ابن حجر عسقلاني (عليه الرحمة)
تهذيب التهذيب ۾ فرمايو آهي ته اڳتي نسب جو
سلسلو هن طرح آهي . امر رومان بنت عامر بن
عويمر بن عبد شمس بن عباد بن سبع بن دهمان بن

حوت سن غنم بن مالک بن ڪنانہ، انتہي سرح
المواهب ۾ آهي ته امر رومان پيغمبر صلي الله عليه
وسلم جن تي ايمان آئي اسلام قبول ڪيو هو ۽
پنهنجي مڙس حضرت صديق اڪبر رضي الله عنه
ڪانپوءِ مدينه مطهره ڏانهن هجرت ڪئي هيائين ۽
امر رومان حضرت پيغمبر صلي الله عليه وسلم جن
جي (ظاهري) حياتي ۾ ئي وفات ڪئي هئي .
ڪن جو چوڻ آهي ته سندن دنيا تان رحلت ڪرڻ
ڪانپوءِ وفات ڪئي هيائين ۽ حافظ ابن حجر
پنهنجي ڪتاب التهذيب ۾ هن پوئين قول کي پٺڻ
وجهن سان ترجيح ڏني آهي پوءِ غور ڪرڻ گهرجي .
(هيءُ امر رومان جو احوال هو .)

”ولادت“ :

سيده عائشه صديقہ رضي الله عنها جي ولادت
اسلام جي اچڻ کانپوءِ نبوي چوٿين سال ۾ ٿي هئي
جيئن ڪتاب العيون ۽ الاصابه ۾ ان جي صراحت ڪيل
آهي ۽ ان ۾ ڪو به شڪ ۽ اختلاف نه آهي ته سيده
عائشه سيده فاطمه زهراء رضي الله عنهما کان عمر ۾
گهڻي ننڍي هئي پر ان مدت جي مقرر ڪرڻ ۾ اختلاف
آهي ۽ اهوئي سبب آهي جو سيده فاطمه زهراء رضي الله
عنها جي ولادت جي تاريخ ۾ ٽي (۳) قول آهن (۱)
هڪ ته سندس ولادت نبوت جي (اظهار) کان پنج سال
اڳ ۾ ٿي هئي . (۲) ته سندس ولادت نبوت جي اظهار

کان هڪ سال اڳ ۾ ٿي هئي (۳) نبوت جي
 پهرين سال ۾ ٿي هئي پوءِ پهرين قول موجب ٽو
 (۹) سال تفاوت ٿئي ٿو . ٻئين قول موجب پنج
 سال تئين قول موجب چار سال تفاوت ٿئي ٿو . پر
 الاذڪار للنووي جي شرح ۾ شيخ ابن علان بڪري
 فرمايو آهي ته : سيده فاطمه زهراء رضي الله عنها جي
 ولادت جي متعلق پهريون قول ئي صحيح آهي
 انتهی

” شادي “ .:

سيده عائشه رضي الله عنها سان حضور عليه
 الصلوة والسلام جن جو نڪاح نبوت جي ڏهين
 سال شوال مهيني ۾ مڪرمه ۾ هجرت کان ٽي
 سال اڳ ۾ ٿيو

المقصود ته جنهن سال سيده خديجه جي وفات
 رمضان شريف جي مهيني ۾ ٿي هئي ، ان ئي سال
 شوال ۾ سيده عائشه جي نڪاح جي عقد ٿي . ۽
 ٻنهي واقعن جي وچ وارو وقت تقريباً هڪ مهينو
 ٿئي ٿو .

پر ان ۾ اختلاف آهي ته سيده خديجه جي وفات
 کان پوءِ اول نڪاح جي عقد سيده عائشه جي ٿي
 هئي يا سيده سوده جي (رضي الله عنهما) ان
 جو تحقيق سيده سوده جي ذڪر ۾ اڳي اچي چڪو
 آهي سيده عائشه جي نڪاح جي عقد وقت عمر

چند سال هئي ، عقد نڪاح ڪاٺيو . پنهنجي پيءُ جي گهر ۾ رهندي هئي ۽ حضور صلي الله عليه وسلم جن ان کي سندس عمر ننڍي هجن جي ڪري پنهنجي گهر (مبارڪ) ۾ نه آندو هو . صحيح قول مطابق پاڻ ڪريم عليه الصلوة والسلام سيده کي پنهنجي گهر ۾ مدينه منوره ۾ اچڻ کان اڻ مهينا پوءِ شوال شريف ۾ آندو ڇو ته مديني ۾ سندن تشریف آوري مشهور قول مطابق ربیع اول ۾ ٿي هئي ۽ ان حساب سان شوال اٺون مهينو ٿئي ٿو ۽ سيده عائشه رضي الله عنها جي ان وقت عمر (مبارڪ) ۹ سال هئي جيئن صحيحين وغير هما ۾ آيل آهي ۽ صحيح مسلم ۾ سيده عائشه رضي الله عنها کان روايت آيل آهي ته سائن فرمايو .

” رسول الله صلي الله عليه وسلم جن مون سان نڪاح به شوال ۾ ڪيو ته مون کي پنهنجي گهر ۾ به شوال ۾ آندو هو ” سيده عائشه جي حضور صلي الله عليه وسلم جن وٽ رهڻ جي مدت ۹ سال هئي ۽ جڏهن حضور عليه الصلوة والسلام جن دنيا تان (ظاهري) رحلت ڪرڻ فرمائي ته ان وقت سيده عائشه جي عمر ۱۸ سال هئي جيئن صحيح مسلم وغيره ۾ صراحت سان آيل آهي .

” وفات ” :

صحيح قول مطابق سيده عائشه حضور عليه

الباقیات الصالحات

الصلوة والسلام جن جي (ظاهري) رحلت کانپوءِ
 مدينه مطهره ۾ تقريباً ايتاليهه سال زندگي گذاري
 حضرت امير معاويه رضي الله عنه جي خلافت دوران
 سن اثونجاه ۾ اڱاري جي رات رمضان المبارڪ جي
 سترهين تاريخ رحلت ڪئي ۽ ان وقت سندن عمر
 چاهٽ (۶۶) سال هئي ڪڏاڻي شرح المواهب نقلاً
 عن فتح الباري حاکم " المستدرک " ۾ آندو
 آهي ته سيده عائشه رضي الله عنها اڱاري جي رات
 وتر نماز پڙهڻ کانپوءِ رحلت فرمائي هئي ۽ ان ئي
 رات جنت البقيع ۾ دفن ڪئي وئي سندس جنازي
 جي نماز حضرت ابو هريره رضي الله عنه پڙهائي ۽
 سندس قبر مبارڪ ۾ سندس ڀائڻن قاسم بن
 محمد بن ابي بڪر ۽ عبدالله بن عبدالرحمن بن ابي
 بڪر رضي الله عنهم داخل ٿي سندس جسم اظهر
 ڪي لائو هو .

" اولاد " :

سيده عائشه صديقہ رضي الله عنها کي ڪو
 به اولاد نه ٿيو هو ۽ بعضي روايتن ۾ جيڪو آيو
 آهي ته سائن کي حمل ٿيو هو پر ڪچوئي ڪري پيو
 اها روايت غير ثابت آهي .

" فضائل " :

(۱) سيده عائشه رضي الله عنها جون
 فضيلتون ۽ ڀلايون تمام گهڻيون آهن انهن مان هڪ

اها آهي ته ان کان سواءِ جي ڪا به ڪواري غور ۾ حضور
صلي الله عليه وسلم جن جي شاديءَ ۾ نه آئي هئي .

(۲) سيده خديجه رضي الله عنها کان پوءِ حضور
عليه الصلوٰۃ والسلام جن کي سندن سڀني
گهروارين کان وڌيڪ پياري هئي .

(۳) سندس ئي گهر ۾ ۽ سندس ئي پاڪ ۾
حضور عليه الصلوٰۃ والسلام جن (ظاهري)
رحلت ڪرڻ فرمائي هئي ۽ سندس قبرواري ڏينهن
سندس ئي حجره مبارڪ ۾ دفن ڪيا ويا .

(۴) روضۃ الاحباب ۾ آندو اٿس ته صحيح سند
سان ثابت آهي ته حضور عليه الصلوٰۃ والسلام
جن کان عرض ڪري پڇيو ويو ته اوهان کي ماڻهن
مان وڌيڪ پيارو ڪير آهي ؟ پاڻ فرمايائون ته ”
عائشه“ پڇيائون ته مردن مان ؟ فرمايائون ته ” ان
جو ” پيءُ ” ۽ حضرت انس بن مالڪ رضي الله عنه
کان روايت آهي ان فرمايو ته : پهرين محبت جيڪا
اسلام جي دور ۾ ظاهر ٿي حضور عليه الصلوٰۃ
والسلام جن جي اها محبت هئي جيڪا پاڻ عائشه
سان رکندا هئا .

(۵) صحيح حديثن ۾ آيو آهي ته ماڻهو اهڙي وقت
جي تلاش ۾ هوندا هئا ته پنهنجا هديا ان ڏينهن
نبوي دربار (علي صاحبها الصلوٰۃ والسلام) ۾
موڪلين جنهن ڏينهن سندن رهڻ جو وارو سيده
عائشه رضي الله تعالى عنها وٽ هجي ۽ ان ڏينهن

الباقیات الصالحات

جي جا جن ۽ تلاش ڪرڻ مان مقصد رسول الله صلى الله عليه وسلم جن جي رضا حاصل ڪرڻ هو .

(٦) سيده عائشه رضي الله عنها کان صحيح سند سان ثابت آهي پاڻ فرمايائين ته : مون رسول الله صلى الله عليه وسلم جن کان پڇيو ته : اوهان جي مون سان محبت ڪيئن آهي ؟ پاڻ فرمايائون ته ڪهڙو الجبل جيئن رسيءَ جي ڳنڍ هوندي آهي (مطلب ته پڪي محبت آهي) ان کانپوءِ آءُ ڪڏهن ڪڏهن پاڻ سڳورن کان پڇندي هيس ته يارسول الله! ان محبت واريءَ ڳنڍ جو ڇا حال آهي ؟ پاڻ فرمائيندا هيا ته ” هيَ عَلَى خَالِهَا “ اها پنهنجي ساڳئي حال تي آهي ۽ حضرت مسروق رحمته الله عليه جيڪو وڏن تابعين مان آهي جڏهن سيده عائشه صديقه رضي الله عنها کان حديث روايت ڪندو هو ته هيئن فرمائيندو هو حد شتي الصديقة بنت الصديق حبيبة رسول الله صلى الله عليه وسلم مونکي صديق جي ڌيءَ صديقه رسول الله صلى الله عليه وسلم جن جي محبوبه اها حديث ٻڌائي آهي ۽ هيءَ روايت موجب حبيبة حبيب الله المبراة من السماء فرمائيندو هو . يعني الله جي حبيب جي محبوبه جنهن جي پاڪدامني آسمان کان مٿان بيان ٿيل آهي فرمايو ان طرح روضة الاحباب واري به آندو آهي .

(٧) سيده عائشه رضي الله عنها جي فضائل مان

الباقیات العالمات

اهو به آهي ته رسول الله صلي الله عليه وسلم جن فرمايو: ته اي عائشه! مون توکي خواب ۾ ٿي راتيون هن طرح ڏٺو جو جبرئيل تنهنجي صورت سائي ريشمي ڪپڙي ۾ کڻي ايندو هو ۽ چوندو هو ته هيءُ اوهان جي گهرواري آهي ۽ سندس پاڪ منهن مبارڪ تان پردو هٽائي ڏسو پوءِ مون پردو هٽائي ڏٺو ته تون هئين پوءِ مون چيو ته جيڪڏهن اهو فيصلو رب تعاليٰ جي طرفان هوندو ته اهو پنهنجو حڪم ضرور جاري ڪندو. رواه البخاري و المسلم وغير هما.

”علمي ڪمال“ :-

سيده عائشه رضي الله عنها نهايت فقيه ۽ دين جي مڙني علمن جي ايتري عالمه هئي جو فتح الباري واري فرمايو آهي ته شرعي احڪام جو چوٿون حصو سيده عائشه کان نقل ڪيل آهي ۽ ڪتاب الفردوس واري حديث آندي آهي ته دين جو ٽيون حصو عائشه حميراءَ کان وٺو ”النهاية“ ۾ اها روايت هن لفظن سان آئي آهي ته دين جو اڌ (عائشه) حميراءَ کان وٺو.

اها سائڻ رضي الله عنها عرب جي ايام ۽ سندن واقعن ۽ اشعار کي چڱي طرح سڃاڻيندي هئي. امان سائڻ ڪرم، صدقي ڏيڻ ۽ سخا جي صفت سان به گهڻو موصوف هوندي هئي برزخ کان روايت

الباقیات العالمات

آهي ته هڪ ڀيري سندس خدمت ۾ هڪ لک درهم
 آندا ويا ته پاڻ ان وقت اتي جو اتي اهي سڀئي
 ماڻهن ۾ ورهائي ڇڏيائين پاڻ ان ڏينهن روزو به
 رکيو هيائين مون عرض ڪيو ته پنهنجي لاءِ هڪ
 درهم به نه رکيئي جو گوشت خريد ڪري ان تي
 روزو افطار ڪرين ها پاڻ فرمايائين ته تون ان وقت
 هجين ها ۽ ياد ڏيارين ها ته رڪان ها .
 ”حديثن جي روايت“ .

سيده عائشه حضرت رسول الله صلى الله
 عليه وسلم جن کان حديثون به گهڻيون روايت
 ڪيون آهن سندس روايت ڪيل حديثن جو تعداد ٻه
 هزار ٻه سؤ ڏهه (۲۲۱۰) آهي جن مان هڪ سؤ
 چوہتر ۱۷۴ حديثن تي امام بخاري ۽ مسلم جو
 اتفاق آهي ۽ چوونجاه حديثون اڪيلي امام بخاري
 آنديون آهن ۽ ۶۸ حديثون امام مسلم ۽ باقي
 حديثون حديث جي ٻين ڪتابن ۾ موجود آهن اهو
 سڀ ڪجهه مواهب لدينيہ ۽ ان جي شرح ۾ آهي
 جيڪو شيخ محمد زرقاني عليه الرحمته لکيو آهي.

الباقيات الصالحات

“(۴) امر المؤمنين حضرت حفصه جو ذکر

حضور عليه الصلوة والسلام جن جي قرشياتين گهر
 وارين مان چوٿين گهرواري سيده حفصه آهي
 ”نسب جو سلسلو“ :

سيده حفصه بنت عمر بن خطاب رضي الله عنها و
 عن ابيها خطاب (خاتمه ۽ طامهله مشدده) بن
 نفيل (نون جي پيش سان) بن عبدالمعز بن رباح
 (رامهله جي زير ۽ يا سان جنهن جي هيٺان ٻه ٽهڪا
 آهن) بن عبدالله قرط (قاف جي پيش ۽ راء مهمله جي
 سڪون ۽ پڇاڙي ۽ یر طاء مهمله سان) بن رزاح (راء
 مهمله جي زير سان ان کان پوءِ زاء معجمه) بن عدي (باء
 تحتانيه جي شد سان) بن كعب بن لؤي . سيده حفصه
 جي نسب جو سلسلو حضور صلي الله عليه وسلم جن
 سان كعب ۾ ملي ٿو جيڪو سندن اٺون ٻاٻو آهي شرح
 المواهب اللدنيه ۾ ائين آهي ۽ سيده حفصه جي ماءُ جو
 نالو زينب آهي زينب بنت مظعون (طامهله سان) بن
 حبيب (حاء مهمله جي زير ۽ هڪ ٽهڪي واري باء جي
 زير سان) بن وهب بن حذاف بن جمح بن عمرو بن
 هميص (هاء جي پيش ۽ صاد مهمله پهرين جي زير ۽
 ياء تحتانيه جي سڪون سان پوءِ ٻيون صاد مهمله
 تصفير سان آهي) بن كعب بن لؤي ۽ حليبي پنهنجي
 ڪتاب سيرت ۾ فرمايو آهي ته سيده حفصه جي والده
 زينب حضرت عثمان بن مظعون مشهور اصحابي رضي الله

الباقیات العالمات

عند جي پيڻ آهي .

"ولادت"

سيده حفصه نبوت (جي اظهار) کان پنج سال
اڳ ۾ ڄائي هئي يعني جنهن سال سيده فاطمه
زهراء رضي الله عنها جي ولادت ٿي هئي علامه ابن
علان بڪري شرح اذڪارللتوي ۾ ائين آندو آهي .

"حضور عليه الصلوة والسلام جن سان

نڪاح"

حضور عليه الصلوة والسلام جن سيده
حفصه رضي الله عنها سان نڪاح هجرت واري سال
کان اڍائي سال پوءِ شعبان مهيني ۾ ڪيو هو .

"وفات"

سيده حفصه رضي الله تعالى عنها جي وفات
صحيح قول مطابق مدينه مطهره ۾ حضرت معاويه
جي خلافت جي دوران ۴۵ هجري شعبان مهيني ۾
ٿي ڪن جو قول آهي ته سن ۴۱ هجري ۾ ٿي
سندس جنازه جي نماز ان وقت حضرت امير معاويه
رضي الله عنه جي طرفان مقرر ٿيل مدينه مطهره
جي امير " مروان بن حڪم " پڙهائي هئي . ۽
سندس قبر ۾ سندس ٻه ڀائر عبدالله بن عمر ۽
عاصم بن عمر ۽ سندس ڀاءُ عبدالله جا ٽي پٽ
سالم . عبدالله ۽ حمزه رضي الله عنهم داخل ٿيا

الباقيات الحالاحات

هنا سيده حفصه جي عمر ٦٠ سال هئي .

” فضائل “ .:

سندس فضيلتن مان هيءَ به آهي ته حضور
صلي الله عليه وسلم جن سان جبرئيل عليه السلام
سندس هيءَ صفت بيان ڪئي هئي ته :

” الصوماته ، القوامه “ (سيده حفصه) گهڻا
روزا رکندڙ ۽ (عبادت ۾) گهڻو پيهندڙ آهي .
” حديثن جي روايت “ .:

سيده حفصه کان حضور عليه الصلوة والسلام
جن جون سٺ (٦٠) حديثون روايت ڪيل آهن
تن مان ٽن حديثن تي بخاري ۽ مسلم اتفاق ڪيو
آهي ۽ ڪي چون ٿا چئن حديثن تي متفق آهن ۽
اڪيلي بخاري ۽ اڪيلي مسلم ٦ ۾ آنديون
آهن ۽ باقي روايتون حديث جي ٻين ڪتابن ۾ آندل
آهن ۽ هيءَ سمورو بيان المستدرڪ للحاڪم ، شرح
المواهب للشيوخ محمد زرقاني ۽ شرح العلامة ابن
علان البكري للاذڪار النوبة رحمهم الله تعاليٰ
کان ورتل آهي .

الباقيات الصالحات

(٥) امر المؤمنين امر سلمه " رضي الله عنها

جو ذكر "

حضور صلى الله عليه وسلم جن جي
قريشياڻين گهروارين مان پنجين گهرواري سيده امر
سلمه رضي الله عنها آهي .
" نسب جو سلسلو " ::

امر سلمه بنت ابي اميه (ابي اميه جو نالو
حذيفه هو) ۽ هڪ سهيل ته هڪ زهير چيو آهي (۽
ابو اميه بن مغيره بن عبدالله بن عمر بن مخزوم
(ميمر جي زهر ۽ خا معجمه جي سڪون ۽ زاء
معجمه سان) بن يظفه (بن تهن واري يا ۽ قاف
۽ ظاء معجمه سان ۽ اهي ٽئي حروف زبرن سان)
بن مرة بن كعب بن لؤي ۽ اصح قول مطابق سيده
امر سلمه جو نالو هند آهي ۽ سندس نسب جو
سلسلو حضور صلى الله عليه وسلم جن سان سندن
ستين بابي مرة ۽ ملي ٿو سندس والده جو نالو
عائكه هو جيڪا بني ڪنانه قبيلي مان هي .
سندس والده جي نسب جو سلسلو هن طرح آهي .
عائكة بنت عاص بن ربيعة بن مالڪ بن خزيمه بن
علقمه بن فراس بن غنم بن مالڪ بن ڪنانه .
" نڪاح " ::

صحيح قول مطابق حضور صلى الله عليه وسلم

الباقيات الصالحات

جن سيدہ ام سلمہ رضي الله عنها سان چوٿين سال
هجريءَ جي شوال مهيني جي آخر ۾ نڪاح ڪيو
هو ۽ ڪن جو چوڻ آهي ته اهو نڪاح ٽئين سال
هجريءَ ۾ ٿيو هو .

”وفات“ :

سيدہ ام سلمہ رضي الله عنها مدينہ مطهرہ
۾ سن ۶۱ هـ جي شوال مهيني ۾ وفات ڪئي
هئي . اهو ظالم يزيد بن معاوية جي حڪومت جو
وقت هو .

سيدہ ام سلمہ رضي الله عنها جي وفات امام
حسين رضي الله عنه جي شهادت جي خبر ٻڌڻ کان
پوءِ ٿي هئي . چو ته اهو واقعو سن ۶۱ هجري جي
ابتداء ۾ ٿيو هو . التقريب جي مصنف فرمايو آهي
ته سيدہ ام سلمہ جي وفات ۶۲ هـ ۾ ٿي هئي پر
ابن عبدالبر عليه الرحمتہ فرمايو آهي ته پهريون
قول صحيح آهي ۽ ان قول کي سيرت شاميه واري
به صحيح قرار ڏنو آهي . سندس جنازه نماز حضرت
ابو هريره رضي الله عنه پڙهائي هئي . صحيح قول
مطابق سائن جي عمر ۸۴ سال هئي . کذافي شرح
المواهب ۽ امان سائن جنت البقيع ۾ دفن ڪئي
وئي .

”حديثن جي روايت“ :

سيدہ ام سلمہ حضور عليه الصلوة والسلام

جن کان في سنو ۱۸۵۲ (۸-۲) حديثون روايت ڪيون آهن . جن مان تيرهن تي بخاري ۽ مسلم متفق آهي ۽ ۳ امام بخاري ۽ ۲۱ امام مسلم اڪيلي اڪيلي آنديون آهن ۽ باقي حديثون ٻين حديث جي ڪتابن آنديون آهن . الاذڪار النووية جي شرح ۾ ائين آهي . سيرت شاميه ۾ هتم بن عدي کان روايت ڪيل آهي ته حضور صلي الله عليه وسلم جن جي (ظاهري دنيا تان) رحلت کانپوءِ پهرين وفات ڪندڙ سندن گهرواري زينب بنت جحش ۽ آخري وفات ڪندڙ سيده ام سلمه رضي الله عنها هئي .

”(۶) ام المؤمنين ام حبيبہ رضي الله عنها

” جو ذکر “

حضور صلي الله عليه وسلم جن جي قريشيائين گهروارين مان سندن ڇهين گهرواري سيده ام حبيبہ بنت ابي سفيان آهي (رضي الله عنها و عن ابيها) ابو سفيان جو نالو صخر آهي .

” نسب جو سلسلو “ .:

ابوسفيان صخر بن حرب بن امية بن عبد شمس بن عبد مناف بن قصي بن كلاب بن مرة بن كعب بن لؤي - ۽ ام حبيبہ جو نالو رمله آهي (راء مهمله جي زير سان) ۽ ڪن چيو ته سائن جو نالو ” هند “ آهي ۽ پهرين قول وڌيڪ صحيح آهي . هن سائن جو نسب حضور صلي الله عليه وسلم جن سان سندن چوٿين بابي عبد مناف ۾ ملي ٿو . ام حبيبہ جي والده صفيه بنت ابي العاص بن اميه آهي .

اها صبيہ حضرت امير عثمان بن عفان جي پٺي آهي .
 "نڪاح" .:

سيده ام حبيبہ رضي الله عنها حضور عليه الصلوة
 والسلام جن جي نڪاح ۾ هجرت جي ستين سال ۾ آئي
 هئي ۽ ڪن ڇهين سال ۾ چيو آهي ۽ الاصابه ۾ آهي ته
 پهريون قول وڌيڪ مشهور آهي ۽ ڪتاب عيون جي
 صاحب فرمايو آهي ته پيو قول ڪاشي ۽ ناھي . (ڪابه
 حيثيت نه اٿس ۽ هن سائن جي وفات امير معاويه رضي
 الله عنه جي خلافت جي دوران مدينه مطهره ۾ سن ۴۴
 هجري ۾ ٿي ڪن ۴۲ هجري چئي آهي .

پهرين قول کي بلاذري ترجيح ڏني .
 آهي . ابن سعد ۽ ابن عبيده ان کي پڪو چيو آهي ۽
 المستدرڪ ۾ حاڪم ان تي اڪثفا ڪئي آهي ۽ سندس
 جنازه جي نماز مدينه منوره جي ان وقت واري امير
 مروان بن حڪم " پڙهائي ۽ صحيح قول مطابق مدينه
 مطهره ۾ ئي دفن ڪئي وئي .

"حديثن جي روايت" .: سيده ام حبيبہ رضي الله
 عنها کان روايت ڪيل حديثون صحاح سته ۾ موجود آهن .
 شرح المواهب وغيره ۾ ابن ايل آهي . روضة الاحباب ۾ آهي
 ته حديث جي ڪتابن ۾ سيده ام حبيبہ کان روايت ڪيل ۶۵
 حديثون آهن . جن مان ۶۵ متفق عليه (بخاري ۽ مسلم وٽ)
 آهن اڪيلي مسلم هڪ حديث آندي آهي ۽ باقي حديثون
 حديث جي ٻين ڪتابن ۾ موجود آهن .

الباقیات الصالحات

(۷) ام المؤمنین زینب بنت جحش

”رضي الله عنها جو ذکر“

حضور عليه الصلوة والسلام جن جون
قريشائين کان سواء گهرواريون به قسم آهن (۱)
عربياڻيون (۲) غير عربياڻيون. عربياڻيون چار
آهن جيئن اڳ ۾ گذريو ۽ انهن مان پهرين زینب
بنت جحش (جيمر جي زير ۽ ڀاءُ مخففه بن هيٺين
ٽپڪن سان) بن يعمر (بن هيٺين ٽپڪن
واري ۽ ڀاءُ ۽ عين مهمله جي سڪون ۽ مير جي
پيش سان) بن صبره (صاد مهمله جي زير ۽ هڪ
ٽپڪي واري ڀاءُ جي زير سان) بن مرة (مير جي
پيش ۽ مهمله جي شد سان) بن كبير (ڪاف
جي زير ۽ هڪ ٽپڪي واري ڀاءُ جي زير سان
صغير لفظ جو ضد) بن غنم (معجمه غ جي زير
۽ نون جي سڪون سان) ابن دودان (پهرين دال
مهمله جي پيش ۽ او جي سڪون ۽ ان کان پوءِ ٻيو
دال ان کان پوءِ الف ۽ پوءِ نون) بن اسد بن خزيمه
بن مدرکه بن الياس بن مضر آهي.

”نسب جو سلسلو“ ..

سيده سائين جو نسب حضور عليه الصلوة
والسلام جن سان خزيمه ۾ ملي ٿو جيڪو سندن
پنڊرهون ڀاءُ آهي ان جي ڪري اها عربياڻي آهي،

الباقیات الصالحات

قربشياڻي ٺاهي چو ته صحيح ۽ مختار قول مطابق
 قريشي انهن کي چون ٿا جيڪي حضور عليه الصلوة
 والسلام جن سان سندن تيرهين بابي نضر بن ڪنانه بن
 خزيمه سان تعلق رکندا هجن ۽ هن سائن جي نسب جو
 تعلق قريشين کان مٿي آهي ۽ هن زينب رضي الله عنها
 کي اسد بن خزيمه سان نسبي واسطي جي ڪري
 اسديہ چوندا آهن . سندن والده اميمة (همزه جي
 پيش ۽ مير پهرين جي زبر ۽ ياء تحتانيه جي سڪون
 سان) بنت عبدالمطلب بن هاشم آهي جيڪا حضور عليه
 الصلوة والسلام جن جي پٽي هئي ۽ ان ۾ اختلاف آهي
 ته اميمه اسلام آندو هو يا نه ابن سعد ان جي اسلام کي
 ثابت ڪيو آهي ، پوءِ سيده زينب حضور عليه الصلوة
 والسلام جن جي پٽات آهي ۽ حضور عليه الصلوة
 والسلام جن پهرين ان جي شادي پنهنجي آزاد ڪيل
 غلام ۽ پياري زيد بن حارثه رضي الله عنه سان ڪرائي
 هئي ۽ ان وٽ ڪجهه وقت رهي به هئي ان کان پوءِ الله
 تعاليٰ حضرت زيد جي دل ۾ سيده زينب لاءِ نفرت پيدا
 ڪئي ۽ ان سائن کي طلاق ڏئي ڇڏي ۽ ان جي عدت گذارڻ
 کان پوءِ الله سبحانه و تعاليٰ ڪنهن وارث جي واسطي کان
 سواءِ سندس شادي حضور صلي الله تعاليٰ عليه وسلم جن
 سان ڪرائي . جنهن الله تعاليٰ قرآن ڪريم ۾ فرمايو آهي .
 " فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنٰكَهَا " (1)

(1) سورة الاحزاب . آيت : 37 .

الباقیات الصالحات

پوء جڏهن زيد ان مان پنهنجي حاجت پوري ڪئي ته اها توکي پٿرائي سون ان جي ڪري سيده زينب حضور عليه الصلوة والسلام جن جي ٻين سڀني گهروارين تي فخر ڪري چوندي هئي ته: اوها ان مان ڪابه اهڙي ناهي مگر ان کي ان جي وارثن ماءُ پيءُ يا ڀاءُ يا ڪنهن ٻئي وارث پٿاريو. ۽ منهنجي پٿرائڻ جو سعيو ڪندڙ جبرئيل عليه السلام هو.

”نڪاح“ :

حضور عليه الصلوة والسلام جن سيده زينب سان هجرت جي پنجين سال ۾ نڪاح ڪيو. ۽ ڪن جو قول آهي ته ٽئين سال هجريءَ ۾ مواهب لديني ۾ اٺين آهي ۽ مواهب جي شارح فرمايو آهي. ته متن (مواهب لديني) جو انداز ڪلام پهرئين قول جي ترجيح ڏيڻ ۾ ظاهر آهي. والله اعلم واقديءَ جو قول آهي ته حضور صلي الله عليه وسلم جن سان نڪاح ڪرڻ وقت سيده زينب جي عمر پنجڻيه سال هئي ۽ حضور عليه الصلوة والسلام جن جي دنيا تان (ظاهري) رحلت ڪرڻ کانپوءِ سيده زينب سندن پهرين گهرواري هئي جنهن وفات ڪئي هئي.

”وفات“ :

واقدي ۽ ابن اسحاق جي روايت موجب سيده زينب ساڻن رضي الله عنها حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه جي خلافت دوران مدينه مطهره ۾

الباقیات الصالحات

سن ۲۰ هجريء ۾ وفات ڪئي ۽ مڪن جو قول آهي ته سيده جي وفات سن ۲۱ هجريء ۾ ٿي هئي ۽ ان وقت سندس عمر ٽيونجاه سال هئي . سندس جنازه جي نماز حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه پڙهائي ۽ جنت البقيع ۾ دفن ڪئي وئي ۽ کيس قبر ۾ رکڻ لاءِ قبر (مبارڪ) ۾ سندس ڀائٽيو محمد بن عبدالله بن جحش ۽ ڀائيجو محمد ابن طلحه بن عبدالله ۽ اسامه بن زيد رضي الله تعالى عنهم داخل ٿيا هئا .

” فضائل “ ::

سيده جا فضائل گهڻا آهن جو انهن کي تفصيل سان آڻڻ هن مختصر رسالو کي طويل بنائڻ جو باعث ٿيندو انهن فضائل (ڀلاين) مان هيءَ به آهي ته سيده زينب حضور صلي الله عليه وسلم جن جي سڀني گهروارين مان سندن وڌيڪ قربت دار يعني ڀليءَ جي ڌيءَ هئي جيئن مٿي گذري آيو آهي . سندس نڪاح ٻئي وارث جي واسطي کان سواءِ الله تعالى پاڻ ڪرايو .

” عبادت ۽ سخاوت “ ::

هيءَ امان سائڻ گهڻا روزا رکندي ۽ رات جو بيهي گهڻي عبادت ڪندي ۽ فقيرن کي گهڻي خيرات ڏيندي هوندي هئي ۽ حضور صلي الله عليه وسلم جن

کيس گهڻو پيار ڪندا هئا تانجو سيده عائشه صديقہ رضي الله عنها فرمايو ته مون وانگر حضور عليه الصلوٰۃ والسلام جن کي پيار ۾ ويجهي ڪا به عورت زينب بنت جحش کان سواءِ نه هئي .

هي امان سائن سخاوت ۾ به ڪمال درجو رکندي هئي ۽ ڪڏهن ڪڏهن پنهنجي شان جي مناسب گهر ۾ ڪرڻ جهڙو پورهيو ڪري ان مان فقيرن کي صدقو ڏيندي هئي . سندس شان ۾ حضور صلي الله عليه وسلم جن فرمايو آهي ته " إِنَّهَا لَأَوَّاهٌ بَيْشَكَ اَهَا (زينب) الله تعالى ڏانهن رجوع ڪندڙ آهي .

" حديثن جي روايت " .:

هن سائن کان حضور صلي الله عليه وسلم جن جون ڪجهه حديثون روايت ڪيل آهن . جن مان ڪي صحاح ستهه ۾ ته ڪي ٻين ڪتابن ۾ آيل آهن . روضة الاحباب ۾ آهي ته سيده زينب بنت جحش رضي الله عنها کان روايت ڪيل حديثون استعمال ٿيندڙن ڪتابن ۾ يارهن آهن جن مان ٻه متفق عليه آهن ۽ باقي ۹ ٻين ڪتابن ۾ آهن .
انتهى والله اعلم بالصواب .

الباقيات الصالحات

(٨) " أم المؤمنين زينب بنت خزيمة

رضي الله عنها جو ذكر "

حضور عليه الصلوة والسلام جن جي عربياتين
گهروارين مان ٻي گهرواري ام المؤمنين زينب بنت
خزيمة هلايه رضي الله تعالى عنها آهي .
" نسب جو سلسلو " .:

(هن سائن جي نسب جو سلسلو هن طرح
آهي) زينب بنت خزيمة بن حارث بن عبدالله بن
عمرو بن عبد مناف بن هلال بن عامر بن صعصعه
بن معاوية بن بكر بن هوازن بن منصور بن عكرمة
بن خصفة (خاء معجمه ۽ صاد مهمله ۽ فا جي زير
سان) بن قيس بن عيلان (عين مهمله جي زير ۽
بن تپکن واري ياء جي سڪون سان) بن مضر بن
نزار بن معد بن عدنان سندن نسب ۾ آيل هلال بن
عامر جي ڪري هن سائن کي هلايه چوندا آهن ۽
مسڪينن کي کاڌي ڪارائين جي ڪري کيس ام
المساكين سڏيندا آهن ۽ هيءَ امان سائن ام
المؤمنين ميمونه بنت حارث جي قريبيائي آهي ڇو
ته ٻنهي جو نسب مٿي ذکر ڪيل هلال ۾ ملي ٿو
فرق هيءَ آهي ته اهو سيده زينب جي حق ۾ ڇهون
بابو آهي ۽ سيده زينب بنت خزيمة جي والده جو
نالو ذکر ڪيل نه آهي . پر علي بن عبدالعزيز

الباقیات الصالحات

جرجائي علم الانساب جي عالم چيو آهي ته سیده زينب سیده ميمونہ جي مائيتي پين آهي پوء ان لحاظ سان سیده زينب جي ماء هند بنت عوف ٿيندي ، ڀلا جيڪڏهن ڪو چوي ته جيڪڏهن آهي ٻئي مائيتيون ڀينرون هيون ته پوء آهي ٻئي حضور عليه الصلوة والسلام جن جي عقد نڪاح ۾ گڏ ڪيئن آيون ؟ ان جي جواب ۾ سيرت شاميه واري فرمايو آهي ته سیده ميمونہ سیده زينب جي وفات کان پوء حضور عليه الصلوة والسلام جن جي عقد نڪاح ۾ آئي هئي ۽ سیده زينب بنت خزيمہ جي وفات ۽ سیده ميمونہ جي شادي جي وچ ۾ ٽي سال ست يا اٺ مهينا وقفو هيو. جيئن ان جو تفصيل اڳتي ايندو. انشاء الله تعالى

” نڪاح “ .:

حضور عليه الصلوة والسلام جن سیده زينب بنت خزيمہ رضي الله عنها سان هجرت جي ٽئين سال رمضان المبارڪ مهيني ۾ نڪاح ڪيو هو ۽ هي امان سائن حضور عليه الصلوة والسلام جن وٽ اٺ مهينا رهي ۽ چوٿين سنہ هجري جي ربيع الآخر مهيني ۾ وفات ڪيائين .

الباقیات الصالحات

بهر حال حبیب پاڪ علیہ الصلوٰۃ والسلام جن جي (ظاهري) زندگيءَ ۾ هن سائن جي وفات ٿي . سندن ظاهري زندگيءَ ۾ سندن پاڪ گهروارين مان هڪ خديجة بنت خويلد بي زينب بنت خزيمه رضي الله عنهما رحلت ڪئي هئي . ۽ اهو بيان ان جي قول مطابق آهي جيڪو چوي ٿو ته ريحانه رضي الله عنها سندن ٻانهين مان هئي ازواج مطهرات مان نه هئي . اهو سڀ ڪجهه مواهب لدينه جي شرح ۾ آهي ۽ ان ئي مواهب جي شرح ۾ آهي ته وفات وقت سيده زينب جي عمر مبارڪ ٽيهه سال هئي ۽ ان جي جنازي جي نماز رسول الله صلى الله عليه وسلم جن پاڻ پڙهائي ۽ کيس جنت البقيع ۾ دفن ڪرايو هو .

” حديثن جي روايت “ .

حافظ ابن الجوزي ڪتاب الانساب ۾ فرمايو آهي ته اسان کي ڪابه اهڙي حديث معلوم نه ٿي آهي جيڪا سيده زينب بنت خزيمه رضي الله عنها حضور صلى الله عليه وسلم جن کان روايت ڪئي هجي .

(۹) "ام المؤمنین سیدہ میمونہ بنت الحارث

رضی اللہ عنہا جو ذکر "

حضور صلی اللہ علیہ وسلم جن جي عربیائین
گهروارین مان تین گهرواری میمونہ بنت حارث
هالیہ آهي

"نسب جو سلسلو " .:

میمونہ بنت حارث بن حزن (حاء مهمله جي
زیر ۽ زاء معجم جي سکون سان) بن بجیر (هڪ
هينين ٽپڪي واريءَ باء جي پیش ۽ جیم جي زیر ۽
هينان پڻ ٽپڪن واري ياء جي سکون سان) بن
هضم (هاء جي پیش ۽ ضاد معجم جي زیر سان)
بن رثبه (راء مهمله جي پیش ۽ همزه جي زیر سان
۽ ڪڏهن همزه کي واو سان متايندا آهن) بن
عبدالله بن هلال بن عامر صعصعه ، ۽ صعصعه کان
مٿي نسب جي سلسلي جو ذکر سیده زينب بنت
خزيمه رضي الله عنها جي نسب جي ذکر ۾ گذريو
آهي .

میمونہ سائڻ جي ماءُ حمير قوم مان هئي جنهن
جو نالو هند آهي سندس نسب هن طرح آهي . هند
بنت عوف بن زهير بن حارث بن حماط بن حمير ۽
ان ۾ اختلاف آهي سیده میمونہ جي ماءُ هند
اسلام قبول ڪيو هو يانہ ؟ حافظ بهان الدين

الباقيات الصالحات

رحمتہ اللہ علیہ فرمایو آھی تہ ان جي اسلام آئن
جي مونکي ڄاڻ نہ آھی .

” نکاح “ ::

حضور صلی اللہ علیہ وسلم جن سیدہ
میمونہ سان سرف (سین جي زیر ۽ راء مہملہ
جي زیر ۽ آخر ۾ فاسان ، مکي مکرمہ کان
مدیني منورہ واري طرف ڏھن میلن جي فاصلي تي
هڪ جاءِ آھی) ۾ نکاح ڪیو ۽ سندس شادي
ستین سن هجريءَ جي ذوالقعد مہيني ۾ ٿي . ۽
اھو ھيئن ٿيو جو حضور علیہ الصلوٰۃ والسلام
جن خيبر جي فتح کان فارغ ٿي عمرو ادا ڪرڻ
لاءِ مکہ معظمہ جو ارادو ڪري روانا ٿيا ھئا .
جڏھن ” سرف جي جاءِ وٽ پھتا ھئا تہ سیدہ
میمونہ سان نکاح ڪري کيس اتي ئي رھائي پاڻ
مکہ معظمہ ۾ پھتاءِ عمرہ کان فارغ ٿيا ۽ جڏھن موٽي
مقام سرف وٽ پھتا تہ پوءِ ساڻن سان شادي ڪري کيس
پاڻ سان مدینہ مطھرہ وٺي آيا ۽ ساڻن ساڻن گڏ رھي .

” وفات “ ::

سیدہ سڳوري حضور پاڪ علیہ الصلوٰۃ
والسلام جن جي ظاہري رحلت کان پوءِ مدینہ
منورہ ۾ رھي . صحیح قول مطابق حضرت امیر
معاویہ رضي اللہ عنہ جي خلافت جي دوران سن
ایکونجاہ (۵۱) هجريءَ ۾ وفات ڪيائين ان قول

ڪي علامہ ابن حجر التقریب مختصر التہذیب ۽
 الاصابة فی معرفۃ الصحابہ ۾ ترجیح ڏني آهي ، ۽
 جيڪو بعضي روايتن ۾ آيو آهي تہ سيدہ ميمونہ
 جي وفات سن ايڪھٺ يا ٽيھٺ هجريءَ ۾ ٿي هئي
 ۽ اھا حضور صلی اللہ علیہ وسلم جن جي
 گھروارين مان آخري وفات ڪندڙ هئي سو حافظ
 ابن حجر رحمۃ اللہ علیہ فرمايو آهي تہ اھا روايت
 ثابت نہ آهي ان دليل سان جو صحيح روايت سان
 سيدہ عائشہ صديقہ رضي اللہ عنہا جو سيدہ
 ميمونہ رضي اللہ عنہا جي وفات کان پوءِ زندہ هجڻ
 ثابت آهي ۽ سيدہ عائشہ جي سن سٺ هجريءَ کان
 اڳ ۾ وفات ۾ ڪنهن جو بہ اختلاف نہ آهي ، ۽
 سيدہ ميمونہ جي وفات بہ متفق قول موجب ان ئي
 مقام سرف ۾ ٿي ٿي هئي جتي حضور صلی اللہ
 علیہ وسلم جن سان سندس شادي ٿي هئي جنهن
 جو ذڪر اڳ ۾ ٿي چڪو آهي ۽ ان ئي جاءِ ۾ جتي
 سائڻ جي حضور صلی اللہ علیہ وسلم جن سان
 شادي ٿي هئي کيس دفن ڪيو ويو. الطبراني
 المعجم الاوسط ۾ حضرت انس رضي اللہ عنہ کان
 روايت آندي آهي تہ حضور صلی اللہ علیہ وسلم
 جن سيدہ ميمونہ رضي اللہ عنہا سان نڪاح بہ
 مقام سرف ۾ ڪيو تہ شادي بہ مقام سرف ۾
 ڪئي ، سيدہ ميمونہ جي وفات بہ مقام سرف ۾
 ٿي . سندس جنازي جي نماز حضرت عبداللہ بن

الباقیات الصالحات

عباس پڙهائي ۽ کيس قبر مبارڪ ۾ لاهڻ لاءِ سندس ئي ٽي پايڻجا ، عبدالله بن عباس ، يزيد بن اسمر ۽ عبدالله بن شداد سندس قبر ۾ لٿا هئا ۽ وفات وقت سندس عمر اسي (۸۰) يا ائڪاسي (۸۱) سال هئي .

” حديثن جي روايت “ ::

هن امان سائن حضور عليه الصلوة والسلام جن کان چاهتر (۷۶) حديثون روايت ڪيون آهن جن مان ست حديثن تي بخاري ۽ مسلم متفق آهن ۽ امام بخاري اڪيلي هڪ حديث آندي آهي ۽ مسلم پنج حديثون آنديون آهن ۽ هي سڀ ڳالهيون سيرت شافيه ۽ شرح المواهب للزرقاني ۽ شرح الاذڪار للنووي للشيخ ابن علان البكري کان ورتل آهن . ابن سعد عليه الرحمة فرمايو آهي ته سيده ميمونه حضور عليه الصلوة والسلام جن سان شادي ڪرڻ ۾ آخري بيبي سائن آهي . سيرت شافيه جي صاحب فرمايو آهي ته آخري گهر واريءَ مان مراد آهي اها گهرواري جنهن سان پاڻ محبت ڪئي اٿن . مخفي نه رهي ته سيده ميمونه جي شادي ستين سن هجريءَ ۾ خير فتح ٿيڻ واري سال ٿي هئي ۽ صفيه بنت حبيبي جي شادي به ان ئي سال ٿي هئي جيئن اڳتي ايندو . مگر فرق اهو آهي ته سيده ميمونه جي شادي سال جي آخر ۾ ۽ سيده صفيه جي شادي سال جي اول ۾ ٿي ۽ هڪ روايت موجب سال جي وچ ۾ ٿي هئي بهر حال ميمونه سائن جي شادي صفيه سائن کان پوءِ آهي .

"(۱۰) امر المؤمنين جو ڀريه بنت الحارث

رضي الله تعالى عنها جو ذڪر "

جوڀريه (جيمر جي پيش و او جي زير ۽ بن
هينين ٿيڪن واري ڀاء جي سڪون سان آهي) ۽ ان
کي مصطلقيه ۽ خزاعيه به سڏيندا آهن ۽ ان
واسطي سان جو سندس والد حارث بن ابي ضرار
(ضاد معجمه جي زير سان) بن حبيب بن
عائذ (ذال معجمه سان) بن مالڪ بن جذيمه (جيمر
جي زير ۽ ذال معجمه جي زير سان) جو ا ڪي
مصطلق (لام جي زير سان) سڏيندا آهن . بن
سعد بن ڪعب بن عمرو بن لحي ۽ عمرو بن لحي کي
خزاعيه به چوندا آهن . پوءِ سيده جوڀريه کي ان
عمرو بن لحي سان نسب ملڻ جي ڪري خزاعيه ۽
جذيمه بن سعد سان نسب ۾ ملڻ جي ڪري
مصطلقيه سڏيندا آهن .

"نسب جو سلسلو " .:

جوڀريه رضي الله عنها جي نسب جو سلسلو
عمرو بن لحي کان مٿي ڪيئن آهي علامه شامي
پنهنجي سيرت شاميه ۾ سيده جوڀريه جي احوال ۾
هيئن لکيو آهي عمرو بن لحي بن حارث بن
عمر (جنهن جو لقب مريقيا هو) بن عامر (جنهن جو
لقب ماء السماء) آسمان جو پاڻي) آهي ۽ هي

ضعيف (مخدوم محمد هاشم) ٲو چوي ته لحي جو نالو ربيعت آهي ۽ لحي ان جو لقب هو . جيئن علامہ ابن حجر فتح الباري ۾ ان جي صراحت ڪئي آهي . پر لحي مذكور جي نسب ۾ اختلاف آهي لحي بن قمعة بن الياس بن مضر بن نزار بن سعد بن عدنان پيو قول آهي ته نسب جو سلسلو هن طرح آهي لحي جو نالو ربيعت هو ربيعت بن حارث بن عمر (مريقيا) بن عامر (ماء السماء) جيڪو قحطان جي اولاد مان هو حافظ سهيلي الروض الانف ۾ ۽ حافظ ابن حجر فتح الباري ۾ ان ڳالهه کي ترجيح ڏني آهي ته لحي مذكور قمعتہ بن الياس جي اولاد مان هو . جيئن ان جو تفصيل پنهنجي جدا رسالي نالي ”الفتح القوي في نسب النبي“ صلى الله عليه وسلم ”۾ سندن ڏاڏي الياس بن مضر جي احوال ۾ لکيو اٿئون .

عامر (ماء السماء) ۽ قحطان جي وچ وارن ڏاڏن جو تعداد ۽ قحطان جي نسب جو ذڪر ۽ انهن ۾ روايتن جي اختلاف جو ذڪر مذكور رسالي ۾ حضرت عبدالمطلب بن هاشم جي احوال ۾ تفصيل سان لکيو اٿئون ان کي هتي آڻي هن رسالي کي ڊگهو نٿو ڪجي . باقي سيده جوڀريه رضي الله عنها جي ماء جو نالو معلوم ٿي نه سگهيو آهي ۽ جوڀريه رضي الله عنها انهن قبدي عورتن مان هئي جيڪي غزوه بني مصطلق ۾ حضور صلى الله عليه

وسلم جن وٽ قيد ٿي آيون هيون ۽ ان غزوه کي
 غزوه مريسيه به سڏيندا آهن ۽ راجح قول مطابق
 غزوه بني مصطلق هجرت جي پنجين سال ۾ ٿي هئي
 ۽ ڪن چهين هجري سال ۾ چئي آهي . جڏهن
 حضرت حبيب ڪريم عليه الصلوة والسلام اهي
 قيدي پانها ۽ پانهيون ورهايون ته سيده جو برب
 رضي الله عنها حضرت ثابت بن قيس بن شماس
 رضي الله عنه جي حصي ۾ آئي ۽ ان سيده جو برب
 رضي الله عنها کي سون جي (۹) اوقين (هڪ
 اوقيه تقريباً پوڻا چار ٽولا) تي آزاد ڪيو پوءِ سيده
 جو برب رضي الله عنها حضور صلي الله عليه وسلم
 جن کان پنهنجي آزاديءَ جي عيوض ڏيڻ واري سون
 لاءِ مدد وٺڻ آئي ۽ اچي عرض ڪيائين ته رسول الله!
 مان ان حادث جي ڏيءَ آهيان جيڪو پنهنجي
 قوم جو سردار آهي ۽ مون کي جيڪا تڪليف
 پهتي آهي اها به اوهان کان لڪل نه آهي ۽ مان
 حضرت ثابت رضي الله عنه جي حصي ۾ آئي آهيان
 جنهن مون کي سون جي نوڻ اوقين جي ادا ڪرڻ
 جي شرط تي آزاد ڪيو آهي ۽ مون ۾ جڏهن ته
 انهن جي ادا ڪرڻ جي طاقت نه آهي تڏهن اوهان

وٽ امداد ڪرڻ جي اميد رکي اتي آهيان . حضور
 صلي الله عليه وسلم جن کيس فرمايو ته! ڇا تون
 اهڙي شيءِ قبول ڪندينءَ جيڪا آزاديءَ جي
 مقابلي ۾ ڏيڻ واري مال، کان پلي آهي ؟ جو بريد
 عرض ڪيو ته يار رسول الله ! اها ڪهڙي شيءِ آهي
 پاڻ فرمايائون ته مان تنهنجي طرفان اهو سال ادا
 ڪيان ۽ نون مون سان شادي ڪر جو بريد سائڻ اها
 ڳالهه خوشيءَ سان قبول ڪئي ۽ حضور صلي الله
 عليه وسلم جن اهو مال ادا ڪري کيس آزاد بنائي
 ساڻس شادي ڪئي ، ۽ جڏهن اها ڳالهه مشهور
 ٿي وئي ته حضور صلي الله عليه وسلم جن جو بريد
 سان شادي ڪئي آهي ته اصحابن سڳورن ان خيال
 سان ته بني مصطلق حضور صلي الله عليه وسلم
 جن جا مت ٿي ويا آهن بي مصطلق قبيلي جي ٻين
 سڀني قيدين کي به آزاد ڪري ڇڏيو ۽ سيده
 جو بريد جي ان رشتي جي ڪري سندس قبيلي جا
 ست سؤ قيدي آزاد ٿيا . حضرت جو بريد جي
 حضور عليه الصلوة والسلام جن سان شادي
 هجرت جي پنجين سال ۾ ٿي هئي ۽ ان وقت سائڻ
 جي عمر ويهه سال هئي.

” وفات “ .:

هن امان سائن به حضور عليه الصلواة
والسلام جي رحلت کان پوءِ حضرت امير معاويه
رضي الله عنه جي خلافت دوران ربيع اول مهيني ۾
صحيح قول مطابق سن پنجاه هجريءَ ۾ مدينه
مطهره ۾ وفات ڪئي. ۽ وفات وقت سندس عمر
مبارڪ پنجهٺ سال هئي سندس جنازه جي نماز
امير معاويه جي طرفان ان وقت مدينه مطهره جي
مٿان مقرر تيل امير مروان بن حڪم پڙهائي ۽
سائن کي جنت البقيع ۾ دفن ڪيو ويو .

” حديثن جي روايت “ .:

سيده جويريہ حضور صلي الله عليه وسلم
جن کان ست حديثون روايت ڪيون آهن جن مان
امام بخاري اڪيلي هڪ روايت ڪئي آهي ۽ امام
مسلم به ۽ باقي حديثون ٻين ڪتابن ۾ موجود
آهن ۽ هيءُ سمورواحوال سيرت شامي ۽ زرقاني
شرح المواهب ۽ علامه ابن علان بڪري جي شرح
الاذڪار النووي کان ورتل آهي .

" (۱۱) امر المؤمنين سيدد صفيه بنت حبي

رضي الله عنها جو ذكر "

حضور صلي الله عليه وسلم جن جي غير عريشائين
۽ غير عريشائين گهروارين مان سندس هڪ گهر
واري صفيه بنت حبي رضي الله عنها آهي .

" نسب جو سلسلو " ::

صفيه بنت حبي (حاء مهمله جي پيش ۽
ياثي تختانيه پهرين جي زير ۽ ٻئي جي شد سان)
بن اخطب بن سعيه (سين جي زير ۽ عين جي
سڪون ۽ ان کان پوءِ بن هيٺين ٽپڪن واري پاء
سان) بن ثعلبة بن عبيد بن كعب بن خزرج بن
حبيب بن نضر (نون جي زير ۽ ضاد جي زير سان)
آهي ۽ هيءَ صفيه سڳوري حضرت هارون بن عمران
حضرت موسيٰ جي پاء جي اولاد مان هئي (علي
نبينا محمد و عليهما الصلوة والسلام) ۽ جڏهن
ته حضرت هارون لاوي بن يعقوب بن اسحاق بن
ابراهيم خليل صلوة الله و سلامه عليهم جي اولاد
مان آهي ته ان جي ڪري صفيه بني اسرائيلن مان
آهي عريشائي نه آهي ڇو ته ۽ رب حضرت اسماعيل
بن حضرت ابراهيم خليل الله جي اولاد مان آهن
(صلوات الله تعاليٰ عليهما) ۽ حافظ ابن حجر عليه
الرحمة فرمايو آهي ته سيده صفيه رضي الله عنها

الباقيات الصالحات

جي نسب جي سلسلي ۾ مٿي هڪ سؤ پيغمبر هئا (عليهم الصلوة والسلام) ۽ هڪ سؤ بادشاهه هئا ۽ صفيه ڪي وري الله تعالى حضرت نبي پاڪ صلى الله عليه وسلم جن جي ٻانهي بنايو ۽ صفيه جي والده ضره (ضاد معجمه جي زير ۽ راء مهمله جي شد سان) بنت سموا (سين مهمله جي زير ۽ مير جي پيش واو جي سڪون ۽ همزه جي زير سان) جنهن جي پڇاڙي ۾ لام آهي ۽ اهو ذڪر ڪبل سموا بنو قريظہ قبيلي جو پيشوا هو ۽ سيده صفيه حضرت نبي ڪريم صلى الله عليه وسلم جن جي خدمت ۾ خير جي قيدين سان گڏ آئي هئي ۽ غزه خيبر هجرت جي ستين سال جي اوائل ۾ صفر مهيني ۾ ٿي هئي ۽ ڪن ربيع الاول ۾ ته ڪن جمادي الاولى ۾ چيو آهي ۽ ڪن روايتن ۾ جو آيو آهي ته ستين سن هجريءَ جي رمضان مهيني ۾ ٿي هئي اهو قول صحيح نه آهي علامه شامي غزه خيبر کي ذڪر ڪندي ائين فرمايو آهي. پوءِ ان وقت سيده صفيه رضي الله عنها کي حضور عليه الصلوة والسلام جن ڏسي پنهنجي ڪريم ذات لاءِ پسند ۽ منتخب فرمايو. ۽ خير ۾ ئي ان سان نڪاح ۽ شادي ڪري کيس مدينه منوره ڏي وٺي آيا. جڏهن مقام سد الصهباء (سين مهمله جي پيش ۽ ان جي زير سان ۽ دال مهمله جي

شد ۽ صار مهمل جي زير ۽ هاءِ جي سڪون ۽ با
 سان آخر ۾ الف ممدوده ۽ اهو خيبر کان ٻارهن
 ميلن جي پنڌ تي هو. پهتا ته حضور صلي الله عليه
 وسلم جن سيده صفيه کي شاديءَ جو شرف بخشيو
 ۽ ماڻهن کي وليمي جو کاڌو کارايو ۽ انڪانپوءِ
 کيس پاڻ سان مدينه مطهره ۾ آندو هو. حاکم
 المستدرک ۾ آندو آهي ته سيده صفيه پاڻ فرمايو ته
 حضور صلي الله عليه وسلم جن جي گهر مبارڪ ۾
 اچڻ وقت منهنجي عمر اڃا سترهن سالن کي نه
 پهتي هئي يا فرمايائين ته نهايت اها آهي جو
 منهنجي عمر ان وقت سترهن سالن کي پهتي
 هوندي.

”وفات“ :

سيده صفيه رضي الله عنها به حضرت معاويه
 رضي الله عنه جي خلافت جي دوران پنجاه سن
 هجري جي رمضان مبارڪ ۾ وفات ڪئي هئي.
 ڪتاب التقريب جي صاحب فرمايو آهي ته اهو قول
 صحيح آهي ۽ الاصابه ۾ چيو اٿس ته اهو ئي قول
 اقرب آهي، سيده صفيه جنت البقيع ۾ دفن ڪئي
 وئي ۽ وفات وقت سندس عمر سٺ سال کن هئي.

”حديثن جي روايت“ :

سيده صفيه حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه
 وسلم جن کان ڪجهه حديثون روايت ڪيون آهن.

الباقیات الصالحات

هيء سڀ ڪجهه شرح المواهب ۽ السيرة الشامية ۾ موجود آهي .

روضة الاحباب ۾ آهي ته سيده صفيه رضي الله عنها کان روايت ڪيل حديثون ڏه آهن . جن مان هڪ حديث صحيحين ۾ متفق عليه آهي ۽ باقي ٻين ڪتابن ۾ آهن ، انتهی .

سُني تنبيه : ڄاڻڻ گهرجي ته حضور صلی الله عليه وسلم جن جون هي ٻارهن گهرواريون جيڪي ذڪر ڪيل ٿيون انهن سان حضور عليه الصلوة والسلام جن جي نڪاح ڪرڻ ۽ پرڻجڻ ۾ ڪوبه اختلاف نه آهي . هابعضي علماء جو ان ۾ اختلاف آهي ته سيده جويريه رضي الله عنها ٻانهي هئي يا نڪاح ڪيل آزاد زال ؟ ۽ ترجيح وارو قول اهو آهي ته نڪاح ڪيل آزاد زال هئي ٻانهي نه هئي . جيئن اڳ ۾ بيان ٿي چڪو آهي ۽ انهن ڪانسواءِ به حضور صلی الله عليه وسلم جن جون گهرواريون هيون جن مان ڪن سان سندن صحبت ڪرڻ ثابت نه آهي ڪن جي نه پرڻجڻ ۾ به اختلاف آهي . مواهب لدنيہ جي صاحب فرمايو آهي ته اهڙيون سندن ٻارهن گهر واريون هيون ۽ مواهب جي شارح ته ٻارهن ٻيون به نقل ڪيون آهن ۽ ڇهه عورتون ٻيون به آهن جو حضور صلی الله عليه وسلم جن انهن سان نڪاح جي گهر ڪئي ، پر پوءِ ڪن سببن

الباقیات المالحات

جي ڪري انهن سان نڪاح ٿي نه سگهيو .
 علامہ دمياطي (عليه الرحمتہ) جو قول آهي ته
 اهي عورتون جن سان حضور صلی اللہ علیہ وسلم
 جن صحبت نہ ڪئي يا گهر ڪيائون پر ڪن سببن
 جي ڪري انهن سان سندن نڪاح نہ ٿي سگهيو
 مٿي ذڪر ڪيلن يارهن ڪانسواءِ ٽيهه آهن . پر
 اسين هتي انهن ٽيهن جو ذڪر ڪو نہ ٿا لکون ته
 رسالو طويل نہ ٿي وڃي .

تنبیہ : . هيءَ ڳالهہ بہ ذهن نشين ڪرڻ گهرجي ته
 هيءَ جيڪو بيان ٿي چڪو آهي . اهو حضور صلي
 اللہ علیہ وسلم جن جي نڪاح ڪيلن گهروارين جو
 هو باقي سندن ٻانهيون بہ هيون .

(۱) ماريہ قبطیہ (رضي اللہ عنها) بنت
 شمون جيڪا حضور عليہ الصلوٰۃ والسلام جن جي
 فرزند حضرت ابراهيم رضي اللہ عنه جي ماءُ هئي .
 (۲) ريحانہ قرظیہ (رضي اللہ عنها) بعضي
 علماء فرمايو آهي ته حضور صلی اللہ علیہ وسلم
 جن ريحانہ کي آزاد ڪري پوءِ ان سان شادي ڪئي
 هئي ۽ ابو عبیدہ رضي اللہ عنه فرمايو آهي ته
 حضور صلی اللہ علیہ وسلم جن جون ٻانهيون
 چارهيون بہ آهي بہ ٻيون ۽ حافظ برهان الدين
 پنهنجي ڪتاب سيرت ۾ فرمايو آهي مون کي انهن
 ٻن ٻين جي نالن جي خبر نہ آهي اهڙي طرح ” شرح

الباقيات الصالحات

مواهب " ۾ لکيل آهي ۽ علامه حلي پنهنجي "سيرت" ۾ لکيو آهي ته انهن ٻن مان هڪ جونالر زليخا هو جيڪا بني قريظ قبيل مان هئي بي اها هئي جيڪا حضور صلي الله عليه وسلم جن کي سندن گهرواريءَ زينب بنت جحش بخشش ڪري ڏني هئي پر ان پيءُ جو نالو ان به ذڪر نه ڪيو آهي.

"حضور صلي الله عليه وسلم جن جي

شادين ڪرڻ جو ترتيب سان بيان"

جائن گهرجي ته ان ڳالهه ۾ ڪنهن جو به اختلاف نه آهي ته حضور صلي الله عليه وسلم جن جي پهرين گهرواري سيده خديجهت ڪبرى رضي الله عنها آهي ۽ ان جي حياتيءَ ۾ حضور صلي الله عليه وسلم جن ٻي ڪابه شادي نه ڪئي. باقي سيده خديجه کان سواءِ ٻين گهروارين ۾ روايتن جو اختلاف آهي (۱) هڪ اها روايت آهي ته جنهن ترتيب سان سندن ذڪر ڪري آيا آهيون سندن شاديون به ان ترتيب سان ٿيون هيون ۽ مواهب لنديه جي صاحب به ائين ذڪر ڪيو آهي ۽ ان اها يونس زهري کان روايت آندي آهي جنهن ۾ چيو اٿس ته حضور صلي الله عليه وسلم جن سيده خديجه کانپوءِ سيده سودة سان شادي ڪئي ان کانپوءِ عائشه سان ان کانپوءِ حفصه سان ان کانپوءِ

الباقیات الصالحات

امر سلمه سان ان کان پوءِ امر حبیب سان ان کانپوءِ زینب بنت جحش سان ان کانپوءِ زینب بنت خزیمہ سان ان کانپوءِ میمونہ سان ان کانپوءِ جویریہ سان ان کانپوءِ صفیہ سان (رضی اللہ تعالیٰ عنہن).

(۲) ٻي روايت ۾ ترتيب هن طرح آهي ته سيدہ خديجہ کانپوءِ سيدہ عائشہ سان پوءِ سيدہ سوده سان پوءِ سيدہ حفصہ سان پوءِ سيدہ زینب بنت خزيمہ سان پوءِ سيدہ زینب بنت جحش سان پوءِ سيدہ جویریہ سان پوءِ سيدہ امر حبیبہ سان پوءِ سيدہ صفیہ سان پوءِ سيدہ میمونہ سان رضی اللہ تعالیٰ عنہن ۽ هيءَ روايت ابن اسحاق صاحب المغازی جي آهي ۽ پرڻجڻ جي ترتيب ۾ بیون روايتون به گهڻيون آهن جيڪي سیرت شامیه واري تفصیل سان ذکر ڪیون آهن پر انهن مان ڪنهن به هڪ کي ترجیح نه ڏني اٿس .

هيءُ ضعیف (مخدوم صاحب) چوي ٿو ته جيڪي به ازواج مطهرات جي بيان ۾ صحیح ترجیح ڏنل قول سندن پرڻجڻ جي تاریخن ۾ لکيل آهن انهن مان معلوم ٿئي ٿو ته ابن اسحاق جي روايت بنسبت ٻين روايتن جي ترجیح واري آهي باقي ان ۾ جيڪو سيدہ عائشہ جي شادي ٿيڻ جو سيدہ سوده کان اڳ ۾ ذکر آيو آهي اهو صحیح قول جي خلاف آهي جيئن اهو بحث مٿي بيان ٿي آيو آهي .

پوءِ انهن پاڪ مائرن جي پرڻجڻ جي ترتيب ۾ ابن اسحاق ۽ ٻين مؤرخن جي ڪلام مان جيڪو راجح قول معلوم ٿئي ٿو اهو هي آهي ته خديجه کان پوءِ پهرين ام المؤمنين سوده آهي جو ان جو نڪاح حضور صلي الله عليه وسلم جن جي نبوت جي اظهار کانپوءِ ٻئي سال شوال مهيني ۾ ٿيو هو ان کانپوءِ ان ئي شوال ۾ سيده سوده کان پتي ڏينهن پوءِ سيده عائشه جو نڪاح ٿيو هو ، ان کانپوءِ سيده حفصه جو ، ان سائن جو نڪاح به شوال مهيني ۾ پر هجرت جي ٽئين سال ۾ ٿيو هو . ان کانپوءِ سيده ام سلمه جو هن سائن جونڪاح هجرت جي چوٿين سال ۾ ٿيو هو . ان کانپوءِ زينب بنت جحش جو ان جو نڪاح هجرت جي پنجين سال ۾ ٿيو هو . ان کان پوءِ جوڀريه ، ان جونڪاح به هجرت جي پنجين سال ۾ ٿيو هو ، پر سيده زينب سائن کانپوءِ . جيئن ان جي تصريح ابن اسحاق کان اڳ ۾ بيان ٿي چڪي آهي . ان کان پوءِ سيده ام حبيبہ ان جو نڪاح ستين سن هجري ۾ ٿيو هو ان کان پوءِ سيده صفيه جو ، ان جو نڪاح به ستين سن هجريءَ ۾ ٿيو هو پر ام حبيبہ کان پوءِ ، جيئن ابن اسحاق جو بيان گذري آيو ان کانپوءِ سيده ميمونه جو ، ان جو نڪاح به هجرت جي ستين سال جي آخر ۾ ٿيو هو پوءِ پرڻجڻ جي لحاظ سان سيده

ميمونہ حضور صلی اللہ علیہ وسلم جن جي گھروارين ۾ آخري گھرواري آهي جيئن صراحت سان سندس احوال ۾ گذري چڪو آهي - فليتبدر -
 "ازواج مطهرات جي وفات جي ترتيب"

جائن گھر جي ته حضور صلی اللہ علیہ وسلم جن جي پاڪ ڀرهن گھروارين مان سندن ظاهري زندگي ۾ صرف ٻن گھروارين وفات ڪئي هئي (۱) سیده خدیجہ (۲) سیده زینب بنت خزیمہ رضي اللہ عنہما سیده خدیجہ جي وفات هجرت کان ٽي سال اڳ ۾ ٿي هئي ۽ سیده زینب بنت خزیمہ جي وفات هجرت جي چوٿين سال ۾ ٿي هئي جيئن جو اڳ ۾ بيان ٿي چڪو آهي باقي انهن ٻن کانسواءِ سڀني گھر وارين حضور عليہ الصلوٰۃ والسلام جن جي (ظاهري) رحلت کانپوءِ وفات ڪئي هئي ۽ ترجيحي روايتن موجب انهن جي وفات جي ترتيب هيئن آهي . اول زینب بنت جحش هجرت جي ويهين سال حضرت عمر فاروق رضي اللہ تعالیٰ عنه جي خلافت ۾ وفات ڪئي . ان کانپوءِ هجرت جي چوٿيتاليهين سال ۾ سیده ام حبیبہ ۽ پنجيتاليهين سال ۾ سیده حفصہ ۽ ان کانپوءِ هجرت جي پنجاهين سال جي ربيع الاول مهيني ۾ سیده جویریہ ۽ ان کان پوءِ ان ئي پنجاهين سال جي رمضان مهيني ۾ سیده صفیہ ان کانپوءِ هجرت جي

ايڪونجاهين سال ۾ سيده ميمونہ ۽ ان کانپوءِ هجرت جي اٺونجاهين سال ۾ سيده عائشہ وفات ڪئي.

هنن ڇهن ئي حرمين سڳورن جي وفات حضرت معاويه رضي الله عنه جي خلافت دوران ٿي هئي ۽ انهن کانپوءِ سيده ام سلمہ سن ائڪهٺ (۶۱) هجريءَ ۾ يزيد بن معاويه جي دور ۾ وفات ڪئي. " تنبيه " .:

ياد رکڻ گهرجي ته حضور عليه الصلوة والسلام جن وٽ يارهن مان هڪ ئي وقت گڏ آهي نو گهرواريون هيون جن سندن رحلت کانپوءِ وفات ڪئي هئي ۽ اهي سڀئي گڏ به هجرت جي ستين سال ۾ ٿيون هيون جيئن سندن تفصيلي احوال مان معلوم ٿيو .

علامہ شامي عليه الرحمة (پنهنجي ڪتاب السيرة الشامية) ۾ ازواج مطهرات جي ذڪر جي آخر ۾ آندو آهي . ته حضور صلى الله عليه وسلم جن جي خدمت ۾ نون گهروارين کان وڌيڪ هڪٻئي وقت گڏ نه ٿيون آهن ڇو ته سيده خديجه سان گڏ ته ڪابه ٻي گهرواري نه هئي جيئن اڳ ۾ بيان ٿي چڪو آهي سيده زينب بنت خزيمه رضي الله عنها سان گڏ سيده ميمونہ گڏ نه ٿي سگهي ڇو ته ٻئي مائيتيون پيئرون هيون پوءِ ٻن پيئرن کي گڏ رکڻ

الباقیات الصالحات

ممڪن ٿي نه هو تنهنڪري باقي نو رهيون انتهی
ڪلام الشامي .

سوال : . جيڪڏهن ڪو چوي ته صحيح بخاريءَ

۾ ثابت آهي ته حضور صلی اللہ علیہ وسلم جن
بيت اللہ جو پنهنجن يارهن ٿي گهروارين سان گڏ
هڪ وقت سڄي رات صبح تائين طواف ڪيو هو ؟

جواب : . علامہ ابن ڪثير لکيو آهي ته طواف
ڪندڙن ۾ سندن (۹) نڪاح واريون زالون ۽ ٻه
ٻانهيون هيون هڪ ماريہ قبطيہ ۽ هڪ ربحانہ
قرظيہ رضي اللہ تعالیٰ عنہن کذاذڪره الشامي .

”ازواج مطهرات جون مزارون“

تنبیہ : .

ڄاڻڻ گهرجي ته حضور صلی اللہ علیہ وسلم جن
جي گهروارين جون مزارون جنت البقيع ۾ آهن مگر
خديجہ الڪبرى جي مزار مڪه معظمه ۾ ميمونہ
رضي اللہ عنها جي مزار مقام سرف ۾ آهي
(مترجم فقير محمد اديس عرض گذار آهي ته مون
انهن ٻنهي مزارن جي زيارت جو شرف حاصل ڪيو
آهي ولله الحمد)

مواهب لدينيہ جي ڏهين مقصد مان فصل ٻئي جي
آخري ائين لکيل آهي ۽ انهن جو تحقيق سان
تفصيل به اڳ ۾ اچي چڪو آهي .

تنبيه :-

جائڻ گهرجي ته حضور صلي الله عليه وسلم جن جون ڇهه قريشيائون گهرواريون پيئرن جي نسبت سان قريشيائون آهن ۽ ڪي ته مائرن جي لحاظ سان به قريشيائون هيون جنهن حضرت خديجه ڪبري جا پيءُ ماءُ پني قريشي هئا ۽ اها ڳالهه به مخفي نه رهي ته انهن ذڪر ڪيلن ڇهن قريشيائين مان آبائي لحاظ سان حضور صلي الله عليه وسلم جن کي وڌيڪ قريب سيده ام حبيب بنت ابي سفيان آهي رضي الله عنها وعن ابيها ڇو ته اها حضور صلي الله عليه وسلم جن سان سندن چوٿين بابي عبد مناف ۾ ملي ٿي ۽ ٻيون قريشيائون گهرواريون پاڻ سڳورن سان عبد مناف کان مٿي هلي ملن ٿيون جيئن انهن جو تفصيلي بيان مٿي گذري چڪو آهي ۽ الله تعاليٰ ئي توفيق ڏيندڙ آهي .

هذا آخر الكلام والحمد لله علي التمام
والسلوة والسلام علي سيد الانام
وعلي آل الكرام وصحبه البررة الفخام
ما برق ببارق وظل الفمام
ولاحول ولا قوة الا بالله العلي العظيم
وصلي الله علي سيدنا محمد و آل
وصحبه وسلم

تحفة المسلمين

الْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ جو ضميمو

نُحْفَةُ الْمُسْلِمِينَ

فِي تَقْدِيرِ مُهُرِ أُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُنَّ

تسنيف:

حضرت مخدوم محمد هاشم نثوي
رحمة الله عليه

ترجمو

مولانا عبد الرسول قادري

تحفة المسلمين

تعارف

بسم الله الرحمن الرحيم

مخدوم محمد هاشم نثوي رحمة الله عليه رباني عالم ۽ عاشق رسول هو . مني مرسل صلى الله عليه وسلم جي سوانح ۽ سيرت پاڪ تي عربي فارسيءَ ۽ سنڌيءَ ۾ سندن گچ ڪتاب يادگار آهن . سندس هر ڪتاب ۾ تحقيق جو حق ادا ڪيل آهي . نبي صلى الله عليه وسلم پنهنجين پاڪ گهروارين ، جن کي الله تعاليٰ ، قرآن مجيد ۾ ” مومن جون مائرون “ سڏيو آهي ، کي نڪاح ۽ پرڻي وقت جيڪو حق مهريا ڪاينو ڏنو هو . مخدوم نثويءَ ان جو تفصيل هن رسالي ” تحفة المسلمين “ فارسيءَ ۾ ڏنو آهي ۽ اهو به ٻڌايو آهي ته ، پاڻ سڳورن پنهنجين پاڪ گهروارين کي ڪاينو ڪيترو ۽ ڪهڙو ڏنو ، سون ، چانديءَ ، سامان يا پيسن جو اندازو گهڻو هو؟

خاص ڳالهه ته مخدوم نثويءَ هن ڪتاب ۾ حضور صلى الله عليه وسلم جي گهرواريءَ مومن جي ماء بيبي خديجه رضي الله عنها ۽ سندن جي نياڻي خاتون جنت فاطمه رضي الله عنها جي حق مهر ۽ ڪاينن جو مڪي شريف ۽ مديني شريف ۾ رائج درهم ۽ مثقالن سان حساب ڪري ، سنڌ ملڪ ۾ ڪهلوڙادور ۾ هلندڙ سڪي موجب ڪاينو هڪ

تحفة المساهمين

مؤ سن (160) روپيا ثابت ۽ مقرر ڪري
 نٿي ۽ آس پاس ۾ سنت نبويءَ موجب اهڙي
 ڪابيني جو راوج جاري ڪيو . مخدوم نٿويءَ
 ڪتاب جي آخر ۾ اهڙو ذڪر ڪندي لکيو آهي ته
 ”الحمد لله ! هن وقت سنڌ جا ماڻهو به سنت نبويءَ
 جي پيروي موجب پنهنجي گهروارين کي نڪاح ۽
 پرڻي مهل هڪ سؤ سن روپيا (160) ڪابينو
 مقرر ڪري ڏين ٿا “

مخدوم نٿويءَ هن ڪتاب ۾ چوڏهن (14) ڪتابن
 جا حوالا ڏنا آهن . تحفة المسلمين ان ڇپيل قلمي
 نسخو آهي ۽ راقم جي لائبريري ۾ موجود آهي .
 اميد ته تحفة المسلمين جو سنڌي ترجمو سيرت
 پاڪ جي حوالي سان فائدي مند ٿيندو ۽ حضور جا
 امتي پڙهي نيٺ ٺاريندا .

تاريخ 16 ذوالقعد 1419 هـ

5 مارچ 1999ع

طالب العلم

عبدالرسول قادري

ڌڙي مگسي ، سکرند

ضلعو نواب شاھ .

عبدالرحمن بن الحارث

سڀ سارو الله تعالى جي لاءِ آهي جو پنهنجي ذات ۾ اڪيلو آهي . ان نبي (محمد) تي صلواة ۽ سلام هجي جنهن کان پوءِ دنيا ۾ ڪو به نبي اچن وارو ڪونهي . سندن آل ، اصحابن ۽ پيروي ڪندڙن تي به رب جون رحمتون هجن . !

الله تعالى جي حمد و ثنا ۽ سڄي سردار تي صلواة ۽ سلام کان پوءِ ، هيٺو ٻانهو ، بي نياز بادشاهه جي رحمت جو محتاج . محمد هاشم پٽ عبدالغفور پٽ عبدالرحمن سنڌي نٿوي چوي ٿو ته ، هي ڪتاب الله جي پياري پيغمبر صلي الله عليه وسلم جو پنهنجي پاڪ گهروارين (ازواج مطهرات) کي حق مهر ، ڪاين يا ڪاينو ڏيڻ جي باري ۾ لکيل آهي . هن ڪتاب لکڻ جي شروعات تاريخ ڇهين (6) رجب سنه 1171 هجري (16 مارچ 1758) تي ٿي ۽ هن ڪتاب جو نالو رکيو ويو : ” تحفة المسلمين في تقدير مهوَر امهات المؤمنين ” سڀني عالمن جو هن ڳالهه تي اتفاق آهي ته نبي صلي الله عليه وسلم جن پاڪ پيڻين سڳورين سان شادي ڪئي ، اهي پاڪ يارهن (11) گهرواريون (زالون) آهن .

البت انهن کان زياده تعداد ۾ اختلاف آهي . جنهن جو تفصيل (تاريخ ۽ سيرت جي) وڏن ڪتابن ۾ ذڪر ڪيل آهي . هن ڪتاب ۾ متفق عليه هنن يارهن پاڪ گهروارين ۽ انهن کي جيڪو نبي صلي الله عليه وسلم نڪاح يا پرڻي مهل حق مهر يا ڪاينو ڏنو هو ، ان جو

تحفة المسلمین

مختصر احول شامل آهي . نبي صلى الله عليه وسلم جي سڀني پاڪ گهروارين جو وڌيڪ تفصيلي احوال مٿي ۾ ڏنل آهي . جڏهن فارسي ڪتاب ۾ لکيو آهي جنهن ڪتاب جو نالو آهي ”الباقیات الصالحات في ذکر الازواج الطاهرات“ هنن يارهن پاڪ ڀينرن سڳورين جا نالا مبارڪ هي آهن . جيڪي هن طرف نقشه جي صورت ۾ ڏنل آهي (سندن وفات ، دفن جي جاءِ ۽ دور ”الباقیات الصالحات“ تان ورتل آهي .) جيئن هتي پاڪ ڀينرن سڳورين جي نڪاح ۽ پرڻي جي نالي واري ترتيب ڏني وئي آهي مشهور صحيح قول موجب تين سندن نالي ۽ حضور جن سان شاديءَ جي ترتيب به مٿي وار آيل آهي جيتوڻيڪ ڪن روايتن ۾ ڀينرن سڳورين جي نڪاح جي ترتيب ۾ اڳ پوءِ جو اختلاف آيل آهي ، پر صحيح قول اهو آهي ، جيئن نقشي ۾ نالن جي ترتيب ڏنل آهي .

جيڪڏهن توکان سوال پڇيو وڃي ته ، نبي صلى الله عليه وسلم پنهنجن پاڪ گهروارين کي نڪاح وقت حق مهر يا ڪاينو ڏنو هو يا ڀينرن سڳورين حضور جن کي بخش يا معاف ڪيو هو ؟

ان جو جواب هي آهي ته حضور جن ، پنهنجن پاڪ گهروارين کي ڪاينو بروقت ڏنو هو ، ان تي الله تعاليٰ جو قرآن شاهد آهي . جيئن الله تعاليٰ فرمايو آهي .

”يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَهُ الَّتِي آتَتْ أَجُورَهُنَّ“

(پارو 22 ، سورت الاحزاب آيت 5)

تحفة المسلمین

(اي نبي : بيشڪ اسان تولاھ آھي زالون حلال ڪيون آھن . جن کي تو سندن مهر ڏنا .)
يعني قرآن شريف جي لفظ ”**مُؤْتِرَہُنَّ**“ مان مراد ”مہوروھن“ آھي هن آيت مان ظاهر آھي ته نبي صلی اللہ علیہ وسلم مومن جي مائرن يعني پنهنجن گھروارين کي شاديء کان اڳ حق مہر يا ڪاينو ڏنو هو ان ڪري علامہ بیضاوي . (وفات 685 ھ)

علامہ حلبی (وفات 1044 ھ) ۽ علامہ شهاب الدين خفا جي (وفات 1070 ھ) تفسير بیضاوي جي حاشيی ۾ بہ لکيو آھي ته ، نبي صلی اللہ علیہ وسلم ٻين سڳورين کي ڪاينو بروقت ڏنو هو هونئن بہ حق مہر يا ڪاينو ڏيڻو ته آھي ان ڪري نڪاح يا شاديء کان گھڻو پوءِ ڪاينو ڏيڻ ۾ دير نہ ڪجي ، تنهن کان وڌيڪ بہتر آھي ته ، پرڻي مهل بروقت جلدي زال کي ڪاينو ڏئي ڇڏجي تفسير کشاف واري (ابو القاسم جار الله محمود بن عمر زمخشري (وفات 538 ھ) جو چوڻ آھي ته ”نبي صلی اللہ علیہ وسلم شايد ڪاينو مقرر ڪيو هجي يا زباني چيو هجي ۽ ڪاينو ڏنو نہ هجي“

(مخدوم صاحب نثوي ان بيان کي رد ڪندي لکي ٿو)
اهو احتمال مجازي ۽ غير ظاهر آھي . هونئن بہ جيتري قدر ممڪن ٿي سگھي ته حقيقت جو احتمال لازمي آھي . تفسير ثعلبي واري (وفات 427 ھ) ليکڪ بہ وضاحت ڪئي آھي ته ، نبي صلی اللہ علیہ وسلم پنهنجي پاڪ گھروارين کي پرڻي مهل بروقت ڪاينو ڏنو هو“

ميسر هر هڪ پاٽ پيسي سڳوريءَ کي جيڪو حق منبر يا
ڪا سوسي صلي الله عليه وسلم کان مليو هو ، ان جو
نمبر وارو بيان ڪجي ٿو .

۱- مؤمنن جي ماءُ خديجة ڌيءَ خويلد رضي الله عنها
هر وفد ۾ جانشين پيسي سڳوريءَ کي حق منبر يا ڪابينو
ساڍا ٻارهن اوقيه مليو هو . هر اوقيه چانديءَ جا چاليهه
درهم آهي ، موهب لدنيہ ۾ ائين آيل آهي . انهيءَ طريقي سان پيسي خديجه سڳوريءَ
جو ڪابينو جملي پنج سو درهم چاندي ٿيو سندن
ڪابيني جو سنڌ ملڪ جي حساب سان اندازو هڪ سو
چاليهه (140) روپيه ٿيندو ڪابيني بابت صحيح قول ،
صحيح مسلم جي حديث مبارڪ ۽ ٻين ڪتابن ۾ به ملي ٿو .
بي روايت ۾ آهي ته ، پيسي خديجه سڳوريءَ جو ڪابينو
ويجه (20) جوان اُٺ هو (ويجهن اسن جي قيمت ان وقت
جي حساب سان پنج سو درهم چاندي ٿيندي) هن
روايت جي صحيح هجڻ سان پنج سو درهم چانديءَ ۽
ويجهن اسن جي ڪابيني بابت الڳ الڳ روايتن جي تطبيق
هن ريت ٿيندي ويجهن اسن جي گڏيل قيمت پنج سو درهم
چاندي هئي ۽ ٻنهي روايتن جو ظاهر جدا جدا مقصد
هڪ آهي . يا هيئن به ٿي سگهي ٿو ته پنج سو درهم
چانديءَ سان ويجه جوان اٺ وڌيڪ ڏنا ويا هجن ۽ جيڪو
ڪابيني ۾ اضافو ڪيو ويو ، اهو اصل ڪابيني جي
حڪم ۾ هجي .

سيرت شاميءَ ۾ پي جاءِ تي اچي ٿو ته ، پيسي خديجه
سڳوريءَ جو ڪابينو (حضور جن جي نيائي) پيسي

فاطمه سڳوريءَ جي ڪاينِي جي بيان ۾ هن ڪتاب جي آخر ۾ ضميمي طور ايندو . ان شاء الله تعالى .

2- مومن جي ماءُ سوڌه ڌيءُ زمعه رضي الله عنها

هن بيبي سڳوريءَ جو ڪاينو چار سو (400) درهم اندي هو سیرت شامي ۾ ائين آيل آهي سنڌ ملڪ ۾ رائج سڪي جي حساب سان چار سو درهم چانديءَ ، هڪ سؤ ٻارهن (112) رپيا ٿيندا .

3- مومن جي ماءُ عائشه ڌيءُ ابو بڪر صديق رضي الله عنهما

صحيح قول موجب هن بيبي سڳوريءَ جو ڪاينو به حضرت خديجه سڳوريءَ جي ڪاينِي وانگر پنج سؤ درهم چاندي هو هي بيان صحيح مسلم ۽ ٻين ڪتابن مان معلوم ٿئي ٿو .

ابن اسحاق جي روايت ۾ آيل آهي ته ، بيبي عائشه سڳوريءَ جو ڪاينو چار سؤ درهم چاندي هو . ابن اسحاق جي هي روايت صحيح جي ابتڙ آهي ، علامه زرقاني المواهب اللدنيه جي شرح ۾ اهڙي وضاحت ڪئي آهي .

4- مومن جي ماءُ حفصه ڌيءُ عمر فاروق

رضي الله عنهما

هن بيبي سڳوريءَ جي ڪاينِي بابت الڪب پڪ سان

ما لوم نه ٿي سگهيو آهي ، ته سون ڪاٻينو ڪيترو
هو البت صحيح مسلم ۾ حضرت عائشه صديقه
سگوريءَ کان حديث آندل آهي ان بيبي سگوريءَ چيو ته
، نبي صلي الله عليه وسلم جي گهروارين جو ڪاٻينو
ٻارهن عدد اوقيه سون ۽ هڪ نش هو پوءِ بيبي عائشه
سگوريءَ رويءَ کان پڇيو . ڇا تين ٿيو ته ”نش“ جي
معنى ڇا آهي ؟ روي چيو ته نه تنهن تي بيبي سگوري
چيو : نش ، اڌ اوقيه کي چئبو آهي .

پوءِ اهي سڀ پنج سو درهم ٿيا هن حديث مان پروڙ ٿي ته
بيبي صفيه سگوريءَ جو ڪاٻينو به پنج سو (500)
درهم چاندي هو .

(5) مومن جي ماءُ امر سلمه ڌيءُ ابي اميه

رضي الله عنها

هن بيبي سگوريءَ کي ڪاٻيني ۾ هن سامان مليو هو
”هڪ هنڌ ، هڪ پاڻي پيئڻ جو ننڍو پيالو ، ڪاڏي لاءِ
وڏو پيالو يا وتو ۽ هڪ ان پيئڻ جو چنڊ“ هنڌ جي سوڙ
يا وهائي ۾ ڪپهه جي بدران ڪچيءَ جي وڻ جا ڪنڀڙا يا
پن پيل هئا . هن سڀني شين ۽ سامان جي قيمت ٽه
درهم چاندي آهي .

ٻي روايت ۾ آيو آهي ته ، انهن شين جي قيمت چاليهه
درهم چاندي آهي اهڙي طرح زوقاني ، المواب اللدنيه
جي شرح ۾ چيو آهي .

(6) مومنن جي ماءِ ام حبيبہ ڌيءَ ابي سفيان

رضي الله عنها

صحيح قول موجب هن بيبي سڳوريءَ جو ڪاينو چارسؤ (400) دينار سون هو. ٻي روايت ۾ آهي ته، ٻه سؤ دينار سون هو. ٽين روايت ۾ آهي ته، نو سؤ (900) درهم چاندي هو چوٿين روايت ۾ آهي ته، چار هزار (4000) درهم چاندي هو، پر سڀني روايتن ۾ پهرئين (چئن سون دينار سون واري) روايت وڌيڪ صحيح آهي. اهڙي طرح علامه شامي سيرت شاميءَ ۾ چيو آهي.

(نوٽ) هن بيبي سڳوريءَ جو ڪاينو نبي صلي الله عليه وسلم جي رضا مندي سان حبش جي حاڪم نجاشي ازخود ام حبيبہ سڳوريءَ سان گڏ موڪليو هو. اهڙي سبب آهي جو هن بيبي سڳوريءَ جو ڪاينو سڀني بيبين سڳورين کان وڌيڪ گهڻو آهي.

(7) مومنن جي ماءِ زينب ڌيءَ جحش رضي الله

عنها

سيرت شامي ۾ آهي ته، هن بيبي سڳوريءَ جو ڪاينو چارسؤ (400) درهم چاندي هو.

(8) مومنن جي ماءِ زينب ڌيءَ خزيمه رضي الله

عنها

هن بيبي سڳوريءَ جو ڪاينو چار سو درهم چاندي

تحفة المسلمين

هو . ٻي روايت ۾ پڇ سو (500) درهم چاندي به آيو آهي اهڙي طرح علامه زرقاني المواهب اللدنيه جي شرح ۾ لکيو آهي .

(9) مومن جي ماء جو پريه ڏي حارث رضي

الله عنها

هن بيبي سڳوريءَ جو ڪاينو نو (9) اوقيه سون هو . (نوٽ) هي بيبي سڳوريءَ جنگ مريع جنهن کي جنگ بني المصطلق به چئبو آهي . ۾ غنيمت جي مال مان اصحابي ثابت پٽ قيس پٽ شماس انصاري رضي الله عنه جي حصي ۾ ملي هئي . پوءِ اصحابي ثابت انصاري بيبي سڳوريءَ کي سون جي نون (9) اوقين تي مڪاتب ڪيو (جيڪڏهن ٻانهو پنهنجي آقا کي راضي ڪري ، ڪجهه رقم مقرر ڪري ادا ڪري ته پوءِ اهو ٻانهو آزاد يا آجو ٿي سگهي ٿو ، ان کي مڪاتب چئبو آهي .) پوءِ نبي صلي الله عليه وسلم بيبي جو پريه پاران اصحابي ثابت انصاري کي گهريل مال ڪتابت نو (9) اوقيه سون ڏنو ۽ ان بيبي کي ثابت کان ورتو ۽ جو پريه آزاد ٿي . پاڻ سڳورن ان سان نڪاح ڪيو . اهو نبي صلي الله عليه وسلم طرفان ڏنل مال ڪتابت نو اوقيه سون ئي سندس ڪاينو ٿيو .

ٻي روايت ۾ آهي ته ، نبي صلي الله عليه وسلم بيبي جو پريه کي اصحابي ثابت پٽ قيس انصاري کان سون جي نون اوقين ۾ خريد ڪري پوءِ آزاد ڪيو . پوءِ پاڻ

سڳورن ان سان نڪاح ڪيو ۽ کيس چار سو (400) درهم چانديءَ ڪاٻيڻي ۾ ڏنا . چار سو درهم چانديءَ سنڌ ملڪ ۾ رپين جي حساب سان هڪ سو ٻارهن (112) روپيا ٿيندا . ان حساب جو بيان بيبي سوده ڌي زمعه رضي الله عنها جي احوال ۾ گذري آيو .

سون جي نون اوقين ۾ چانديءَ جا ٽي سؤسٺ (360) درهم ٿين ٿا اهي سنڌ ملڪ ۾ هلندڙ سڪي جي حساب سان اٺاٺوي (98) روپيا ۽ ڪجهه وڌيڪ ٿيندو .

(10) مومن جي ماءُ صفيه ڌيءَ جُئي رضي الله

عنها

هيءُ بيبي سڳوري پهريان خيبر جي جنگ ۾ مال غنيمت ۾ اصحابي دحية پٽ خليفه ڪلبي رضي الله عنه جي حصي ۾ آئي نبي صلي الله عليه وسلم اصحابي دحية سڳوري کان بيبي سڳوريءَ کي ستن (7) ٻانهن جي غيوض خريد ڪيو . ان کي آزاد ڪري پوءِ پاڻ سڳورن ان بيبي صفيه سڳوريءَ سان نڪاح ڪيو . سندن آزادي ئي سندس حق مهريا ڪاٻيڻو ٿيو . پوءِ هن سبب ڪري عالمن هن لفظ جي معنيٰ سمجهڻ ۾ اختلاف ڪيو آهي . ڪن چيو آهي ته ، سندس جند آزاد ٿيڻ ئي سندس ڪاٻيڻو آهي هي شافعي (امام محمد بن ادریس شافعي وفات 604 هـ) مذهب وارن جو قول آهي . ڪن چيو آهي ته بيبي سڳوريءَ جي آزاديءَ لاءِ جيڪي ست ٻانهن بدلي ۾ ڏنا ويا هئا . اهي ڪاٻيڻي برابر هئا . ڪن چيو آهي ته ، بيبي صفيه سڳوريءَ لاءِ حقيقت ۾

اهلي ڪاينو مقرر ڪيو هو سندن آزادي جي ڪاينِي جو شيراز ۽ برابر هئي . هن ڪاينِي ڏين کان سواءِ نڪاح جو جواز نبي صلي الله عليه وسلم جو خاصو آهي اهو قول حنفي (باني امام ابو حنيفه 80-150 هـ) مالڪي (امام مالڪ بن انس وفات 179 هـ) ۽ حنبلي (امام احمد بن حنبل وفات 241 هـ) مذهب وارن جو آهي .

البت امام احمد بن حنبل خصوصيت جو قائل ڪو نه ٿي . ان جو چوڻ آهي ته ، امت جي مومن مان هر مومن جو نڪاح ڪاينِي کان سواءِ به جائز آهي .

(11) مومن جي ماءُ سيمونه ڌيءَ حارث

رضي الله عنها

هن بيبي سڳوريءَ جو ڪاينو چار سو درهم چاندي هو بي روايت ۾ پنج سو درهم چاندي آهي . اهڙي طرح زرقاني المواهب اللدنيه جي شرح ۾ لکيو آهي . نبي صلي الله عليه وسلم جي پاڪ گهروارين جي ڪاينِي جو بيان پورو ٿيو .

(ضميمو) خاتمو يا پڄاڻي

بيبي فاطمه الزهراء رضي الله عنها جي ڪاينِي جو بيان

مواهب اللدنيه ۾ آهي ته ، نبي صلي الله عليه وسلم جي پاڪ نياڻي فاطمه الزهراء رضي الله عنها جو ڪاينو چار سو مثقال چاندي هو . اهڙي طرح سيرت شامي ، رياض العارفين ۽ خزانه الروايات ۾ به آهي .

هن حساب مان معلوم ٿيو ته ، بيبي فاطمه رضي الله عنها جو ڪاينو ملڪ جي حساب سان هڪ سؤ سٺ

تحفة المسلمين

(160) رپيا ٿئي ٿو . ان سبب ڪري هر شرعي مشقال جو وزن چار ماسا ۽ ڪجهه وڌيڪ ٿئي ٿو . فقيهن وٽ به ان تور جو لڳ ڀڳ اهڙو اعتبار آهي . مشقال جي وضاحت لغت صراح ۾ ٿيل آهي .

هن کان اڳ ۾ به گذري آيو ته ، حضور جن جي پهرين پاڪ گهرواريءَ خديجة الكبرى رضي الله عنها جو ڪابينو ٽن روايتن مان هڪ روايت موجب ، چار سو مشقال چاندي هو ان ڪري سنڌ ملڪ جا اڪثر ماڻهو پنهنجي پرڻي نڪاح وقت ، نبي صلي الله عليه وسلم جي پاڪ گهرواريءَ بيبي خديجه سگوري ۽ نياڻي فاطمة الزهراء جي طريقي موجب ، چار سو مشقال چانديءَ برابر سنڌ جي سڪي جا هڪ سؤ سٽ (160) روپيا مهري يا ڪابينو مقرر ڪندا آهن ته جيئن بيبي خديجه سگوري ۽ بيبي فاطمه ، حضور جن جي نياڻيءَ سان عمل ۾ موافقت ٿئي ۽ حضور جن ۽ سندن پيرويءَ تي پورا رهن .

الله پاڪ وڌيڪ چائندڙ آهي سڀ سناراه الله تعالى واسطي آهي . الله تعالى جي چونڊيل رسول محمد تي صلوٰة ۽ سلام هجن ۽ پيارن آل ، اصحابن سڳورن تي به رحمتون هجن . هميشه جيئن مهينا ، سال ، راتيون ۽ ڏينهن آهن ! ٻانهي کي گناهن کان بچڻ ۽ نيڪ ڪم ڪرڻ جي طاقت الله تعالى جي مدد کان سواءِ نه آهي . هو بلند مرتبي ۽ وڏي عظمت وارو آهي .

اسان جي سردار محمد صلي الله عليه وسلم ، سندن آل ۽ اصحابن سڳورن تي رحمت ۽ سلامتي هجي . !

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ربِ کائنات ذوالجلال والکرام جو شکر آهي، جنهن پنهنجي حبيب کريم ﷺ جي امت جي علماء کي انبيا جو وارث بڻايو ۽ دين اسلام جي آبياري انهن جي سپرد فرمائي. اهوئي سبب آهي، جو هر دور ۾ زماني جي ضرورت مطابق علماء دين اسلام جي ترويج ۽ اشاعت جو ڪم ڪندا رهيا آهن.

دورِ حاضر جي علماء کرام ۾ مولانا محمد اديس ڏاهري مدظله العالي نمايان مقام رکن ٿا. مولانا صاحب جا لکيل جيڪي به ڪتاب شائع ٿيا آهن انهن ۾ اسلامي اقدار، حيات طيبه، مشاهير اسلام ۽ اولياءِ کرام جا واقعات اهڙي ته دلچسپ ۽ وڻندڙ انداز ۾ تحرير ڪيا ويا آهن جو پڙهندڙ انهيءَ مان دنيوي ۽ اخروي لاپ حاصل ڪري سگهن ٿا.

محترم مولانا صاحب جو سنڌي زبان پڙهڻ وارن تي عظيم احسان قرآن پاڪ جي سنڌي ترجمي ۽ تفسير بنام احسن البيان في تفسير القرآن جي صورت ۾ موجود آهي. اها تفسير نهايت معتمد ۽ مستند حوالن ۽ وڏي محبت ۽ ايماني جذبي سان لکي وئي آهي.

الله تعاليٰ هن ڀلاري ڪم ڪرڻ تي مولانا صاحب کي اجر عظيم عطا فرمائي ۽ اسان سڀني کي ساڃاهه ڏئي ته مولانا صاحب جي لکيل ڪتابن مان لاپ پرايون.

سيد واجد علي حسني

نيو گرین پرنٽرس، صدر حيدرآباد